

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

БОЙКО АЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, доцент
_____ М. В. Савченко
« ____ » _____ 2020 р.

Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
З.А. Атаманчук, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат екон. наук, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2020

АНОТАЦІЯ

Бойко А.О. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма “Міжнародні економічні відносини”. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020.

У роботі розглянуто тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України, проаналізовано зовнішню торгівлю України товарами та послугами та розглянуто перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС.

Основними науковими результатами магістерської роботи є кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу на експорт товарів України до країн ЄС та прогноз експорту послуг України до Німеччини до 2024 року.

Ключові слова: протекціонізм, фритредерство, зовнішня торгівля, експорт, імпорт, транскордонне співробітництво.

87 с., 11 табл., 23 рис., бібліограф.: 80 найм.

Boiko A.O. Development of Ukraine's foreign economic relations with the EU countries. Specialty 292 International economic relations. Educational program “International economic relations”. Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2020.

The master's thesis is devoted to the tendencies of development of international economic relations of Ukraine, it was analyzed external trade of Ukraine by goods and services and there were studied prospects of development of international economics relations of Ukraine with the EU countries.

The main scientific results are correlation and regression analysis of the factors that have an impact on export of Ukraine's goods to the EU countries and the prognosis of the export of Ukraine's services to Germany to 2024.

Key words: protectionism, free trade policy, external trade, export, import, cross-border cooperation.

87 p., 11 tabl., 23 fig., bibliography: 80 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ.....	7
1.1 Зовнішньоекономічна політика: типи, принципи та основні напрямки реалізації.....	7
1.2 Наукові підходи до визначення поняття зовнішньоекономічних зв'язків.....	18
1.3 Тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України.....	25
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС.....	30
2.1 Оцінка зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС.....	30
2.2 Аналіз зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС.....	43
2.3 Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС.....	50
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС.....	62
3.1 Синхронізація нормативно-правової бази України з країнами ЄС.....	62
3.2 Тарифні обмеження зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС.....	70
3.3 Перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС.....	82
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному глобалізованому світі жодна із держав не може існувати ізольовано від інших та не брати участь у регіональних та світових процесах. Інтенсивний розвиток торгівлі між країнами посприяв диверсифікації міжнародних зв'язків, інтеграції національних економік у глобалізованому господарському просторі. Сьогодні країни взаємодіють між собою у економічній, соціальній, політичній, екологічній, культурній та інших сферах. Найбільш вагомими та динамічними є зовнішньоекономічні зв'язки.

Зовнішньоекономічні зв'язки – система багатогранних форм міжнародної співпраці держав та їх суб'єктів у галузях економіки, що здійснюється на основі міжнародного поділу праці та об'єднанні зусиль різних країн.

Основними формами зовнішньоекономічних зв'язків є: міжнародна торгівля товарами та послугами, міжнародна міграція робочої сили, міжнародний рух капіталів й міжнародне кредитування, міжнародні валютно-фінансові відносини, науково-технічний обмін, міжнародна кооперація та спеціалізація тощо.

У перші роки незалежності України були чітко сформовані основні напрямки її зовнішньої політики, зокрема і економічної.

Основним стратегічним партнером названо Європейський Союз і прийнято курс на євроінтеграцію. Актуальність дослідження відносин між Україною та Європейським Союзом набуває особливої ваги у останні роки, адже ми перейшли на новий рівень співпраці, що пов'язано із запровадженням безвізового режиму для українців та підписанням Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Для зовнішньоекономічних зв'язків найбільшого значення має економічна частина Угоди – щодо зони вільної торгівлі із Європейським Союзом.

Проблематику зовнішньоекономічних зв'язків України та Європейського союзу досліджували: Дідковська Б.В., Дугинець Г.В., Кістерський Л.Л., Ключевська А.М., Литвиненко Н.П., Мокій А.І., Макогон Ю.В., Нікіфорова В.А.,

Орехова Т.В., Полякова Ю.В., Присяжнюк Ю.В., Склярська О.І., Хаджинов І.В., Яремко Л.А. та багато інших науковців. Проте існує низка теоретичних та практичних питань, які ще не повною мірою вивчені, досліджені й узагальнені.

Мета дослідження – дослідити розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС та надати рекомендації щодо зближення законодавства України до законодавства країн ЄС з метою стимулювання подальшої співпраці.

Поставлена мета обумовлює вирішення низки завдань:

- дослідити поняття зовнішньоекономічної політики, її типи, принципи та основні напрямки реалізації;
- структурувати наукові підходи до визначення поняття зовнішньоекономічних зв'язків;
- вивчити тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України;
- оцінити зовнішню торгівлю товарами України з країнами ЄС;
- проаналізувати зовнішню торгівлю послугами України з країнами ЄС;
- дослідити прикордонне і транскордонне співробітництво України та країн ЄС;
- провести аналіз синхронізації нормативно-правової бази України з країнами ЄС;
- розглянути тарифні обмеження зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС;
- запропонувати перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС.

Об'єкт дослідження – зовнішньоекономічні зв'язки України з країнами ЄС.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних та прикладних аспектів зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС.

Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державного комітету статистики України, Європейської Комісії, ФАО та законодавча база України.

Методи дослідження. За допомогою методів описання, порівняння та спостереження проаналізовано наукові підходи до поняття зовнішньоекономічної політики та зроблено порівняльний аналіз політики протекціонізму та фритредерства (вільної торгівлі); методом моделювання проведено кореляційно-регресійний аналіз факторів впливу на експорт товарів України до країн ЄС, а також експорту послуг України до Німеччини; методами пояснення, дедукції, індукції та абстрагування досліджено можливості синхронізації законодавства України із законодавством ЄС.

Теоретичне та практичне значення мають результати аналізу типів зовнішньоекономічної політики, експорту та імпорту товарів і послуг України в країни ЄС, а також результати кореляційно-регресійного аналізу факторів впливу на експорт товарів України у країни ЄС, розроблені рекомендації щодо перспектив розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС.

Наукові результати дослідження полягають у наступному:

- удосконалено підходи до визначення видів зовнішньоекономічної політики;
- отримав подальшого розвитку математичний інструментарій щодо визначення факторів впливу на експорт товарів України до країн ЄС;
- розроблено прогноз експорту послуг України до Німеччини до 2024 року.

Результати кваліфікаційної магістерської роботи апробовано на XIX Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (24-25 листопада, 2020 р., м, Вінниця).

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи 87 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

1.1 Зовнішньоекономічна політика: типи, принципи та основні напрямки реалізації

Діяльність уряду є спрямованою на регулювання зовнішньоекономічних зв'язків з іншими державами й на забезпечення оптимального використання зовнішнього фактору в національній економіці, являє собою зовнішньоекономічну політику держави.

Головним завданням зовнішньоекономічної політики є створення сприятливих умов для розширеного відтворення усередині країни.

На зовнішньоекономічну політику практично всіх країн світу впливають такі фактори:

- загострення конкурентної боротьби на світовому ринку;
- дестабілізація валютних курсів;
- зростаюча нерівновага платіжних балансів;
- величезна зовнішня заборгованість країн, що розвиваються;
- економічна й політична нестабільність у країнах Східної Європи і у країнах колишнього СРСР.

Основні види зовнішньоекономічної політики обумовлені дією зазначених факторів. У зовнішньоекономічній політиці відбувається постійна взаємодія двох процесів: протекціонізму й фритредерства (як двох видів зовнішньоекономічної політики) [1].

Протекціонізм – це політика, що спрямована на захист національної економіки від іноземних товарів шляхом обмеження імпорту.

Фритредерство – це політика вільної торгівлі, політика лібералізації, що з'явилася наприкінці XVII століття як реакція на протекціонізм.

В XXI ст. політика вільної торгівлі та протекціонізм взаємопов'язані та переплітаються. Основною для більшості країн світу стала тенденція до

лібералізації. Однак, як показує світовий досвід, вільний ринок не означає нерегульований ринок. Не існує розвинутої ринкової економіки яка в тій чи іншій мірі не використовує тарифні чи нетарифні інструменти для досягнення своїх цілей: захисту національної промисловості, збереження робочих місць і підтримки зайнятості, створення нових конкурентоспроможних галузей, поповнення дохідної частини бюджету тощо.

Попри засудження політики протекціонізму розвинутими країнами він активно ними використовується. Протекціонізм продовжує розвиватись та набирає нових рис та форм. Інтерес до дослідження даної проблематики зумовлений виділенням умов застосування політики протекціонізму, яка сприятиме розвитку конкурентоспроможності економіки у довгостроковій перспективі [2, С. 76].

Найбільш повне узагальнення теорії протекціонізму пов'язане з ім'ям австралійського вченого Макса Кордена. Відповідно до поглядів Кордена державне регулювання міжнародної торгівлі може бути:

1. Одностороннім, коли інструменти впливу використовуються урядом країни в односторонньому порядку без консультацій з її торговельними партнерами. Зазвичай односторонні міри використовуються у відповідь на подібні кроки інших держав і провокують виникнення політичних напруг між торговельними партнерами (обкладання окремих товарів митами, введення квот на імпорт і т. д.).

2. Двостороннім, коли міри торговельної політики узгоджуються між країнами, що є торговельними партнерами. Наприклад, за взаємною домовленістю кожної зі сторін можуть вводитися конвенційні мита, що не зачіпають інтересів іншої, країни можуть погоджуватися технічні вимоги до маркування, упакування, домовлятися про взаємне визнання сертифікатів якості й ін.

3. Багатобічним, коли торговельна політика узгоджується й регулюється багатосторонніми угодами. Приклади багатобічної політики містять Генеральні угоди про тарифи й торгівлю, угоди у галузі торгівлі країн - членів ЄС.

Термін «вільна торгівля» означає такі торговельні відносини, в умовах яких будь-яка особа, група осіб або держава можуть вільно увійти в ринкові відносини: купувати товари, продавати або обмінювати товари за вільними цінами, які автономно встановлюються контрагентами не залежно від тарифних і нетарифних бар'єрів окремого національного ринку (митних зборів, адміністративних, санітарних та інших приписів) [3].

Вільна торгівля призводить до появи додаткових вигід, оскільки дозволяє уникати втрат від викривлень у виробництві та споживанні, пов'язаних із митним захистом [3, С. 98]. Використання мита має своїм наслідком появу чистих втрат для економіки, які виникають через викривлення мотивів поведінки як виробників, так і споживачів. І навпаки, перехід до вільної торгівлі усуває ці викривлення і збільшує національний добробут. У цілому розгляд ринкової рівноваги з використанням моделі «попит-пропозиція» підтверджує той висновок, що розвиток міжнародної торгівлі може надавати вигоду усім країнам. Однак якщо у країні-експортері чистий вигоду виникає в результаті перевищення вигід виробників над втратами споживачів продукції, то у країні-імпортері, навпаки, загальний приріст добробуту забезпечується за рахунок більшого вигоду споживачів, а виробники продукції, що конкурує з імпортом, несуть втрати. Цей висновок є принципово важливим для пояснення причин державного втручання у сферу зовнішньої торгівлі. Протилежністю вільної торгівлі є політика протекціонізму [4].

Вільна торгівля - принцип зовнішньоторговельної політики, що передбачає свободу фірм у прийнятті та здійсненні рішень стосовно здійснення зовнішньої торгівлі. На користь вільної торгівлі висуваються такі аргументи: 1) безперешкодно здійснювана торгівля сприяє взаємовигідному міжнародному поділу праці, 2) у великій мірі збільшує реальний національний продукт всіх країн і 3) формує можливість підвищення якості життя на земній кулі. Завдяки вільній торгівлі, що базується на принципі порівняльних витрат, світова торгівля може досягти значно ефективнішого розміщення ресурсів і вищого рівня фінансового добробуту.

Не дивлячись на те, що будь-який інструмент державного впливу на міжнародну торгівлю в більшості випадків призводить до чистих зменшення добробуту, вони активно застосовуються майже всіма країнами світу. Це обумовлено тим, що є соціальні групи, для яких протекціонізм, тобто політика захисту внутрішнього ринку від іноземних конкурентів, є вигідною. Ці соціальні групи можуть впливати на державу з метою зменшення торгівлі, і такий тиск часто має позитивний наслідок. На додаток, й самій державі використання тарифних та іноді нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі дає значний дохід.

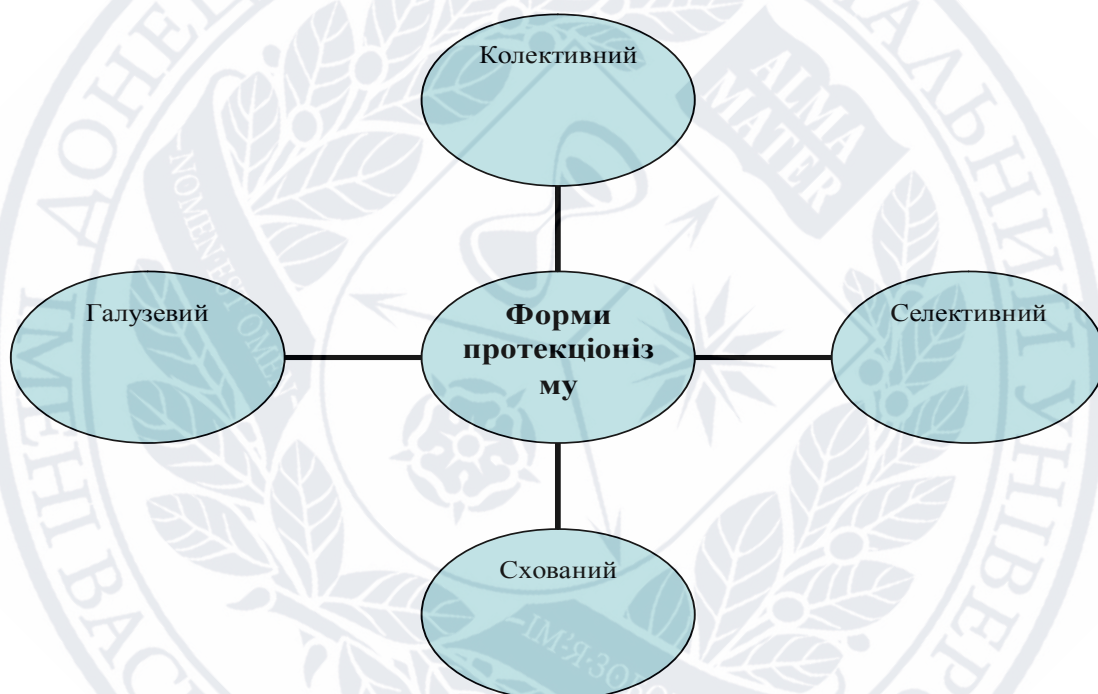

Рисунок 1.1 – Форми протекціонізму

Джерело: [5, С. 24]

Залежно від масштабів втручання держави в міжнародну торгівлю розрізняють протекціоністську торговельну політику й політику вільної торгівлі. Правда, при цьому сучасний протекціонізм концентрується у відносно вузьких областях (це області сільського господарства, текстилю, одягу й сталі).

Дилема, що краще протекціонізм, який дає можливість розвиватися національній промисловості, або свобода торгівлі, що дозволяє прямо

порівнювати національні витрати виробництва з міжнародними, - предмет багатовікової суперечки серед економістів і політиків. У різні періоди історії зовнішньоторговельна практика схилялася то в одну, то в іншу сторону, ніколи, щоправда, не приймаючи ні одну з екстремальних форм. Прихильники та супротивники протекціонізму використовують цілий ряд додаткових аргументів, які не завжди можна кількісно перевірити, а тому вони потребують особливої уваги та якісного аналізу. На користь протекціонізму наводяться такі аргументи:

- стимулювання виробництва і збільшення зайнятості. Прихильники протекціонізму стверджують, що обмеження імпорту є необхідним, по-перше, для того, щоб підтримати вітчизняних виробників, зберегти робочі місця і цим самим забезпечити соціальну стабільність. По-друге, скорочення імпорту збільшує сукупний попит у країні, що стимулює зростання виробництва і зайнятості [6]. Проте суть проблеми полягає в тому, що вітчизняне виробництво потребує захисту, бо воно є не досить ефективне, і політика протекціонізму, обмежуючи конкуренцію, створює умови для збереження такого стану. Окрім того, хоч імпорт скорочує зайнятість в імпортозамінних галузях, водночас він створює і нову зайнятість (пов'язану, наприклад, із закупкою, продажем, післяпродажним обслуговуванням імпоротної продукції). Нарешті, держава може забезпечити підтримку вітчизняних виробників і ефективнішим, ніж протекціонізм, методом, з меншими втратами для добробуту суспільства;

- захист галузей, що тільки починають розвиватися. Досить часто наводиться аргумент, що протекціонізм є тимчасово вкрай необхідним, аби молоді перспективні галузі промисловості, які мають високий рівень витрат, змогли сформуватися, закріпити свої позиції. Як тільки їхня ефективність почне зростати, рівень протекціоністського захисту може зменшуватися [7, С. 67];

- збільшення доходів державного бюджету. В багатьох випадках держава проводить протекціоністську політику тому, що існує потреба в додаткових коштах для покриття дефіциту державного бюджету. Особливо популярний цей аргумент у тих країнах, де податкова система перебуває в стадії формування та існують значні труднощі із збиранням внутрішніх податків;

- забезпечення економічної безпеки та оборони країни. Аргумент на користь протекціонізму щодо галузей, які виготовляють стратегічну та військову продукцію, має не економічний, а швидше за все військово-політичний характер. Стверджується, що надмірна залежність країни від імпорту може поставити її в скрутне становище у випадку виникнення надзвичайних ситуацій [8, С. 90];

- загострення міждержавних протиріч. Найчастіше політика протекціонізму, яку проводить одна країна, спричиняє вживання відповідних заходів з боку її торговельних партнерів. Іншими словами, наслідком скорочення імпорту в результаті введення країною тарифних або нетарифних обмежень зовнішньої торгівлі найімовірніше стане скорочення і її експорту, а отже, зменшення зайнятості, скорочення сукупного попиту тощо. Економічні протиріччя між країнами можуть загостритися настільки, що розпочнуться справжні торговельні війни, які матимуть дуже серйозні негативні наслідки для всіх причетних до цього сторін. Такий сценарій розвитку подій у реальній дійсності зустрічається досить часто;

- скорочення експорту і погіршення платіжного балансу. Протекціоністська торговельна політика, скорочуючи імпорт та збільшуючи чистий експорт країни, неминуче впливає на рівень обмінного курсу національної валюти, приводячи до його підвищення. У свою чергу, підвищення обмінного курсу стимулює імпорт і стримує експорт. В кінцевому випадку погіршується стан платіжного балансу країни, що має серйозні негативні макроекономічні наслідки [9];

Вільна торгівля, або фритредерство (від англ. free trade — вільна торгівля) — це політика невтручання уряду у зовнішню торгівлю суб'єктів господарювання.

Це ліберальна політика держави, яка передбачає вільний рух товарів і послуг між країнами, без застосування торговельних бар'єрів. Цей вид політики також суперечливий.

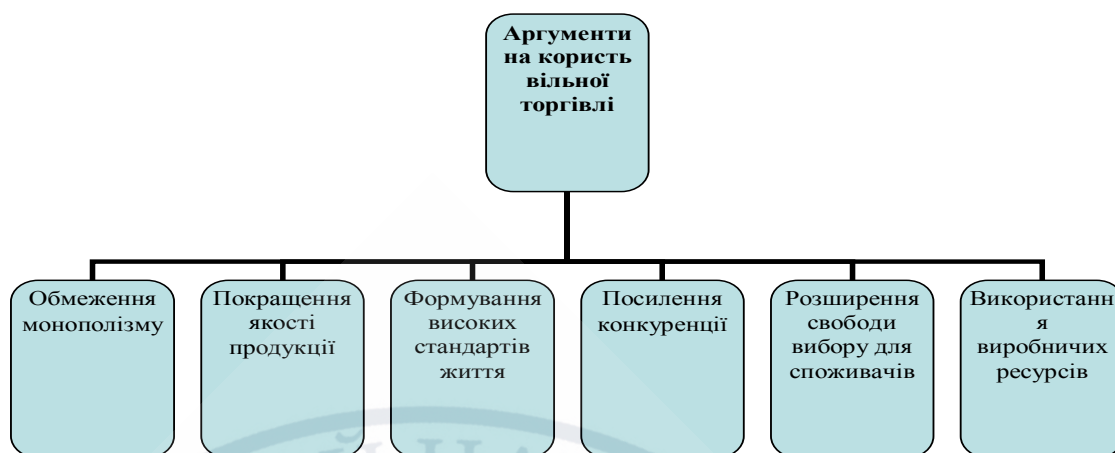

Рисунок 1.2 – Позитивні наслідки вільної торгівлі

Джерело: [12]

Спеціалізація економіки виключно на тих виробництвах, у яких країна має відносні переваги у витратах, може зашкодити її національному інтересу у розвитку більш диверсифікованої економіки, де б громадяни мали більш широкий вибір професій і сфер реалізації своїх здібностей. Уже не кажучи про те, що якби країна свідомо обмежилася виробництвом вузького набору сировинних товарів, то отримуваних від експорту доходів хронічно не вистачало б для оплати імпорту різноманітних споживчих товарів для потреб населення. Тому-то, раціональний протекціонізм необхідний хоча б для того, аби уберегти населення від надмірних соціальних втрат і жертв, пов'язаних із надто радикальними структурними змінами в економіці [13, С. 223].

Вибір політики протекціонізму чи вільної торгівлі для будь якої держави залежить від ряду чинників, як зовнішніх так і внутрішніх. Протекціоністські заходи, що, як правило, прикриваються гаслами "захисту робочих місць", "поповнення митними доходами державної скарбниці" тощо, видаються більш спокусливими для пересічних громадян, які складають основу електорату. Проте, якщо уважно поглянути на аргументи у захист протекціонізму, то часто виявляється, що вони спрямовані не на захист суспільства в цілому, а на корисливі інтереси деяких виробників (табл. 1.1). Останнім це вдається перевінути через свої лобістські організації. Тому реальні економічні рішення далеко не завжди ґрунтуються на економічній теорії.

Таблиця 1.1 – Співвідношення політики протекціонізму та вільної торгівлі

Протекціонізм	Вільна торгівля
Захищає промисловість в період її виникнення та розвитку	Дає можливість підвищувати рівень і якість життя, оскільки розширює межі міжнародної спеціалізації відтворення на базі порівняльної переваги
Підвищує рівень використання національних ресурсів	Створює кращі умови для розвитку конкуренції та стимулює впровадження нововведень як вітчизняними виробниками, так і у відносинах із зарубіжними країнами, що, у свою чергу, дозволяє поліпшити якість випущених благ
Протекціонізм, застосовуючи імпорتنі мита, покращує умови торгівлі і збільшує економічні вигоди	Створює кращі передумови для розширення ринку
Дозволяє пом'якшити кризу в тих галузях, які переживають труднощі у своєму економічному розвитку	Дає можливість оптимізувати розподіл виробничих ресурсів між країнами та ін.

Джерело: [14, С. 19]

Узагальнивши аргументи, які висувують прибічники вільної торгівлі та протекціонізму, можна викласти їх таким чином. Найголовнішим аргументом прибічників протекціонізму є необхідність державного захисту молодих галузей промисловості від конкуренції з імпортерами, створення для них більш сприятливих умов порівняно з тими, в яких опинилися імпортери аналогічних товарів, без чого неможливо сформулювати передумови для переходу від аграрного методу ведення господарства до власної національної індустрії. Безмитна торгівля з її неодмінним атрибутом – гострою конкурентною боротьбою – надзвичайно ускладнює спроби країни, що розвивається, вийти з зачарованого кола бідності та стати рівноправним партнером на світовому ринку товарів та послуг [16, С. 65].

Крім цього, протекціоністи висувують також й інші аргументи: потребу збільшити зайнятість населення, яка зменшується через завезення дешевих товарів із-за кордону; забезпечення національної незалежності у стратегічно важливих галузях економіки; необхідність забезпечити економічну безпеку

країни в періоди міжнародної напруженості та зменшити залежність від іноземних держав.

Важливим аргументом на користь протекціонізму є боротьба з демпінгом, який завдає значної шкоди вітчизняному товаровиробнику та вимагає вжиття заходів з боку органів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Прихильники протекціонізму відстоюють право вітчизняного виробника на внутрішній ринок, адже скорочення імпорту сприяє розширенню національного виробництва, зростанню зайнятості та ділової активності. Проте при цьому слід врахувати, що інші країни у відповідь на санкції проти їх товарів вживатимуть заходів у відповідь, що призведе до скорочення виробництва на експорт. Так сталося, наприклад, з Францією та Італією в ході тарифної війни наприкінці 80-х років XIX століття, а також з усіма розвинутими країнами під час існування торговельних бар'єрів у 30-х роках XX століття [17, С. 135].

Багато країн, особливо зі слабким економічним розвитком, використовують мито та митні збори як важливе джерело поповнення Державного бюджету, оскільки ці податки організаційно легше зібрати, ніж інші. Не є винятком і Україна, яка до 40 % доходів загального фонду Державного бюджету формує саме за рахунок мита та митних зборів, у той час як у розвинутих країнах лише 10 % доходів надходять з цих джерел.

Ще одним аргументом на користь протекціонізму є твердження, що країна з високими тарифами має шанс досягти більших поступок від своїх торговельних партнерів в обмін на їх зменшення, ніж країна, митні тарифи якої низькі або взагалі відсутні. З іншого боку, вітчизняні товаровиробники, отримавши протекціоністський захист, навряд чи погодяться відмовитись від свого привілейованого становища у порівнянні з іноземними компаніями та будуть лобіювати свої інтереси, що спричинить додаткову напругу в суспільстві [18].

Митні тарифи можуть застосовуватись з метою захисту споживачів від неякісних товарів. Прикладом цього є заборона Європейським Союзом у 1989 році імпорту м'яса тварин, вигодуваних із застосуванням гормональних стимуляторів росту. Заборона була суперечливою, оскільки переважна більшість

вчених однозначно стверджувала, що застосування гормонів не містить жодного ризику для здоров'я людей. На думку фахівців з торгівлі з країн, що не є членами ЄС, дана заборона була несправедливим обмеженням торгівлі. Іншим прикладом була заборона імпорту до США 58 видів військової зброї штурмового призначення, приводом до чого було застосування такої зброї психічнохворими людьми [19, С. 217]. Мету захисту споживачів переслідували і заходи митно-тарифного регулювання в Україні. Так, з початку 1992 року до України спрямовувався імпорт готових харчових продуктів іноземного виробництва. Ці товари хоча і мали низьку ціну та привабливу упаковку, були неякісними та шкідливими для здоров'я. Лише скасуванням ряду пільг та встановленням ввізного мита та вимог щодо імпортованих товарів уряд досяг скорочення імпорту подібних товарів в Україну [20, С. 46-47].

Ще один аргумент на користь митних тарифів з позицій покращення умов міжнародної торгівлі полягає в тому, що за невеликої ставки мита, так званого оптимального тарифу, який запроваджується як на імпорт, так і на експорт, добробут країни буде вищим, ніж за умов вільної торгівлі. Але дана політика застосовується дуже обережно і лише в тому випадку, коли країна справді може вплинути на ціну експортованого товару, наприклад, як впливає Саудівська Аравія, встановлюючи податок на експорт з метою збільшення надходжень до Державного бюджету [21].

Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що заходи митно-тарифного регулювання як складову політики протекціонізму доцільно застосовувати в країнах, де здійснюється трансформація економіки на ринкових засадах, відбуваються структурні зрушення та відповідно є потреба у тимчасовій підтримці молодих галузей промисловості, що не є поки що досить конкурентоспроможними. Також подібні інструменти можуть стати невід'ємним елементом державного регулювання економіки в той час, як остання переживає депресію. Пізніше, при досягненні певного рівня конкурентоспроможності та визнання на світових ринках, політика протекціонізму втрачає свою ефективність та має бути замінена політикою поступової лібералізації

зовнішньої торгівлі, ліквідації торговельних бар'єрів у вигляді тарифних та нетарифних обмежень [26].

Сьогодні більшість держав проводять гнучку зовнішньоторговельну політику, яка поєднує у собі елементи як протекціонізму, так і фритредерства. Утім, загальним курсом тут є лібералізація зовнішньоторговельних відносин. Це означає, що країни прагнуть розвивати між собою взаємовигідну торгівлю, налагоджуючи для цього природний для цивілізованого людства режим найбільшого сприяння. Вибір кожною країною власної моделі політики зовнішньої торгівлі визначається, головним чином, ступенем конкурентоспроможності її національної економіки та станом торговельного балансу (співвідношенням експорту й імпорту).

1.2 Наукові підходи до визначення поняття зовнішньоекономічних зв'язків

У сучасному світі прогрес кожної країни невіддільний від її участі у світовому обміні матеріальними й духовними цінностями. Сьогодні не одна, навіть найрозвиненіша, країна не зможе виробляти весь спектр сучасної продукції з однаковою ефективністю. Часи торгової відокремленості та економічної замкненості держав залишилися в минулому.

Лідуючі позиції в міжнародних економічних рейтингах посідають розвинуті країни Заходу, частка яких складає від 2/3 до 3/4 усіх видів міжнародних зв'язків. Країни, що розвиваються, ще й досі вельми залежать від експорту сировини, палива і продовольства.

Ще 1974 р. ООН розробила програму Нового міжнародного економічного порядку, метою якого є перебудова міжнародних економічних зв'язків на справедливій основі. Програмою передбачено:

- 1) встановлення повного національного суверенітету над природними ресурсами та усіма галузями економіки;
- 2) покращення умов міжнародної торгівлі;

3) скорочення розриву між розвинутими країнами і тими, що розвиваються в контексті технологічного рівня;

4) полегшення тягара фінансової заборгованості країн, що розвиваються;

5) контроль за діяльністю міжнародних монополій [27].

За час, який минув з тих пір, країни, що розвиваються, досягли значних успіхів. Але встановлення нового міжнародного порядку, різнобічне залучення Півдня у міжнародні економічні відносини є однією з найголовніших проблем світової економіки.

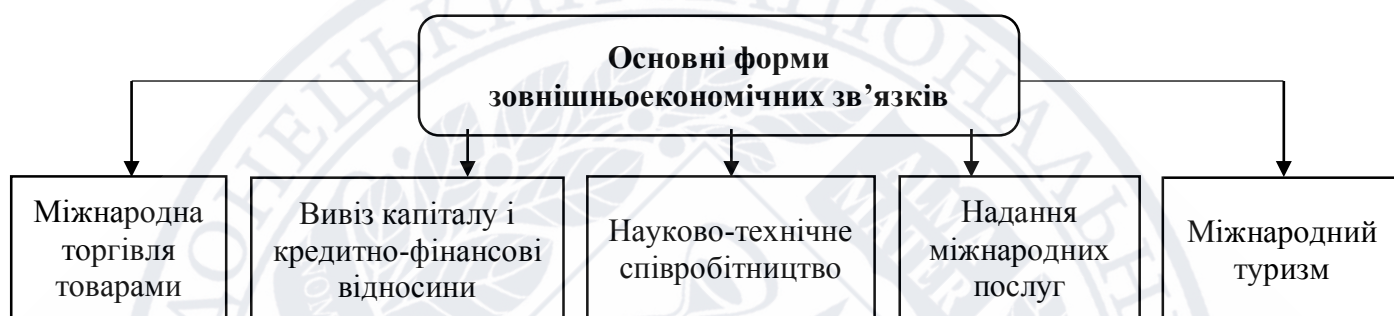

Рисунок 1.3 – Основні форми міжнародних економічних зв'язків

Джерело: [28]

Міжнародна торгівля — одна з форм зовнішніх економічних зв'язків. Вона характеризується трьома головними показниками: 1) оборотом; 2) товарною структурою; 3) географічним розподілом.

Імпорт капіталу і кредитно-фінансові відносини наприкінці ХХ ст. розвиваються швидше, ніж торгівля товарами. Імпорт капіталу здійснюється удвох формах: міжнародні позики й кредити, прямі закордонні капіталовкладення, що їх здійснюють транснаціональні корпорації. На початку 90-х роках ХХ ст. сумарний обсяг прямих закордонних капіталовкладень перевищив 1 трлн. доларів. В глобальній економіці сформувалися три найголовніші фінансові центри: США, Японія та Західна Європа [29].

Науково-технічні зв'язки — нова форма міжнародних економічних зв'язків, що здійснюються на комерційній і некомерційній основі та виявляються в обміні або купівлі-продажу науково-технічних знань, а також у розробленні спільних проектів.

Міжнародне співробітництво в сфері матеріального виробництва набуває дедалі більшого значення. Воно виявляється в таких формах: міжнародна спеціалізація та кооперація виробництва; спільне виробництво, коли деякі країни беруть участь у виготовленні тієї або іншої продукції; праця у сфері капітального будівництва; організація спільних підприємств [30].

Міжнародний туризм — одна з форм обміну послугами. Щорічно в туристичних поїздках бере участь 1/3 населення Землі.

Туризм. Розрізняють три види туризму: рекреаційний, науковий та діловий; на перший вид припадає. Провідне місце туризм посідає в Італії, Франції, Греції, Швейцарії, Ізраїлі. В Україні переважає маршрутно-пізнавальний туризм [31].

Культурна співпраця передбачає організацію виставок картин або експозицій провідних музеїв світу, музичні та пісенні конкурси, фестивалі, обмін творчими колективами, спільне вивчення культурних та історичних цінностей (стародавні піраміди, розкопи доісторичних поселень), обмін кіно-, відео- та аудіопродукцією.

Спільне підприємництво — вельми поширена форма зовнішньоекономічної діяльності. У світі — величезна кількість підприємств із змішаним капіталом; в Україні їх зареєстровано приблизно тисячу. Окрім економічної вигоди у вигляді інвестицій або новітніх технологій, спільне підприємництво позитивно впливає на політичну ситуацію, бо країна, що внесла капітал в економіку іншої держави, є зацікавленою в її розвитку. Сфера діяльності спільних підприємств в Україні — торгівля, будівництво, туризм, посередницькі послуги, промислове виробництво.

Зовнішньоекономічна діяльність, а саме міжнародний обмін товарами та послугами, є найбільш давньою формою зовнішньоекономічних відносин. Сюди також віднесено міжнародний рух капіталу, міжнародну міграцію робочої сили, міжнародні валютні відносини. Важливість та необхідність системи міжнародного обміну є очевидною: кожна країна має власний набір природних ресурсів, капіталу й трудових ресурсів, які можуть бути використані для

виробництва продукції та надання послуг. Спеціалізація країни на виготовленні товарів, для яких у неї є найвигідніші умови, дає можливість їй збільшити їх випуск, використавши частину з них для продажів, а за отримані кошти закупити товари, кількість яких є недостатньою.

Зауважимо, що важливу роль в оздоровленні економіки повинна відігравати активна зовнішньоекономічна діяльність, що має на увазі розвиток економічних відносин між різними країнами світу, їх інтеграційними об'єднаннями, а також окремими підприємствами.

Зовнішньоекономічні зв'язки України наразі стають потужним засобом прискорення НТП та інтенсифікації економіки. Нині опанування найновіших досягнень науки та техніки без інтенсивного обміну науковими дослідженнями, різноманітними товарами і послугами означає нераціонально використовувати власні ресурси, втрачати час і темпи розвитку.

Отже, основними формами зовнішньоекономічних зв'язків визначено наступні:

1) зовнішня торгівля. Зовнішню торгівлю товарами Україна здійснює більш як із 200 країнами. Торгівля послугами посідає помітне місце в міжнародній торгівлі України. Найбільша питома вага серед послуг, які надавалися Україною іншим країнам, припадає на транспортні послуги (фрахт морських суден, транзит через її територію нафти, природного газу, інших вантажів, пасажирів), послуги зв'язку, різних ділових, професійних та технічних послуг;

2) науково – технічне співробітництво – це обмін науково-технічною інформацією, комерційними, управлінськими та виробничими знаннями та досвідом (ноу-хау);

3) міжнародна торгівля технологіями, проведення спільних наукових досліджень та розробка проектів (наприклад, у сфері дослідження вірусних захворювань, охорони довкілля, дослідження глибин світового океану);

4) надання позик і кредитів, експорт та імпорт капіталу. Україна взаємодіє з міжнародними валютними і кредитно-фінансовими установами - Міжнародним

валютним фондом, Європейським банком реконструкції і розвитку та групою Світового банку. В міжнародних кредитно-фінансових відносинах велике значення для країни має експорт та імпорт капіталів. Україна виступає найчастіше імпортером капіталів, оскільки її можливості робити внески їх в економіку інших країн є дуже обмеженими;

5) діяльність спільних підприємств – це створення підприємств, об'єднань та організацій на основі вкладання іноземного капіталу для спільного виробництва й реалізації продукції, надання послуг і т. п.;

6) спеціалізація та кооперація виробництва. У міжнародному поділі праці Україна характеризується, в першу чергу, сировинними та матеріаломісткими галузями (добувна промисловість, сільське господарство та галузі, що базуються на них. Міжнародна кооперація — це налагодження зв'язків між підприємствами різних країн, що разом виготовляють певну продукцію;

7) культурні зв'язки між країнами світу; міжнародний туризм і міграції робочої сили. Виїзд українців за межі країни з метою відпочинку чи заробітку, як і в'їзд на територію України громадян із інших країн з цією ж метою, характеризується міжнародними валютно-фінансовими потоками, тому міжнародний рух туристів та трудових ресурсів також відноситься до зовнішньоекономічних зв'язків. Через низький рівень обслуговування в'їзд іноземних туристів в Україну є надзвичайно низьким. Навпаки збільшується кількість українських громадян, які їдуть на відпочинок у такі країни як Єгипет, Туреччина, Італія, Іспанія, Чорногорія й інші.

1.3 Тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України

Різка зміна пріоритетів зовнішньоторговельної діяльності країни, політичні події, трансформація національної економіки, ускладнення доступу до традиційних експортних ринків та розрив значної частини зовнішньоторговельних зв'язків України з країнами Митного Союзу ставлять перед державою нові зовнішньоторговельні виклики та потребують корінної

перебудови її зовнішньоекономічної діяльності. Враховуючи підписання Угоди «Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [35], яка дала поштовх активній інтеграції країни до європейського економічного простору в рамках діяльності зони вільної торгівлі між Україною та країнами ЄС, варто сказати, що саме це інтеграційне об'єднання у середньостроковій і довгостроковій перспективі повинен стати одним з головних зовнішньоторговельних партнерів країни.

Спираючись на наукові розробки низки вітчизняних науковців [14], на рис. 1.4 наведемо головні сучасні фактори впливу на зовнішньоторговельні відносини України та країн-членів Європейського Союзу.

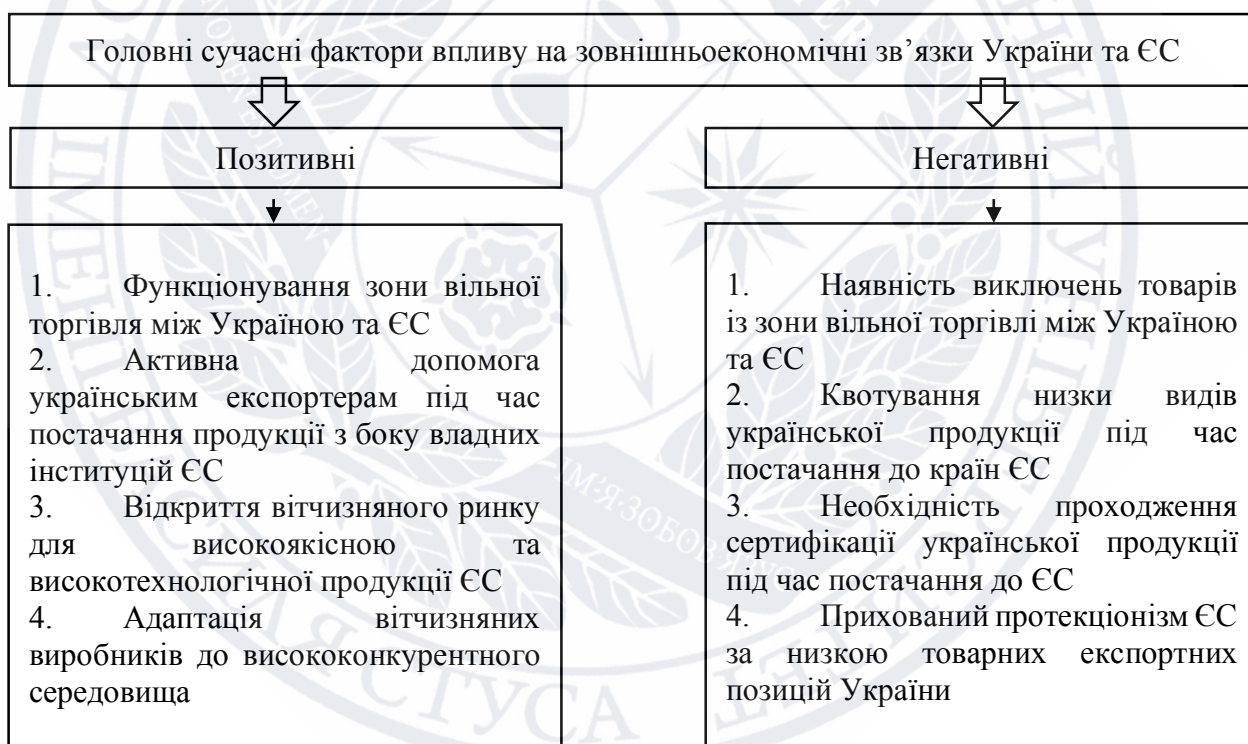

Рисунок 1.4 – Фактори впливу на зовнішньоекономічні зв'язки України та ЄС

Джерело: [14, С.49]

Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України є реакцією економічного комплексу на необхідність розвитку національних факторів виробництва. Участь

у міжнародному поділі праці є важливою умовою формування сучасного народногосподарського комплексу, який повинен забезпечити оптимальний розвиток вітчизняної економіки і більш повне задоволення потреб громадян. Зовнішня економіка має формуватися як безперечна складова національної економіки, що пов'язує її з економіками інших країн для вирішення комплексу проблем стосовно задоволення різних потреб суспільства як у сфері виробництва, так й у сфері споживання.

Трансформація зовнішньої економіки повинна вирішувати такі завдання: сприяти ефективному розподілу факторів виробництва та економічному зростанню. Перше завдання має на увазі визначення видів товарів й послуг та обсягів їх виробництва відповідно до наявного рівня ресурсів у суспільстві та вибір комплексу наявних факторів виробництва й типу технологій виробництва.

Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України попадає на період, коли світові ринки не тільки вже сформувалися, але й поділені між основними акторами світової економіки. За цих умов країні важко знайти свою нішу й посісти гідне місце у світовому економічному просторі. При розробці зовнішньоекономічної стратегії, Україна має враховувати такі моменти. По-перше, потреби й тенденції розвитку сучасної міжнародної економіки, по-друге, - рівень розвитку й структуру вітчизняної економіки [39].

Набуття членства в ЄС вимагає від України послідовного здійснення таких практичних кроків [41].

1. Проведення переговорів щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка б передбачала запровадження ринкових інститутів, гарантію правових норм у дипломатичних відносинах, недискримінацію, визначені права власності, запровадження відповідних правил походження товарів, ефективну організацію прикордонної інфраструктури тощо.

2. Синхронізацію законодавства України та країн Європейського Союзу.

3. Виконання процедур, важливих для набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Отримавши такий статус, Україна зможе бути більш інформованою про внутрішні зміни у Євросоюзі, брати неформальну

участь у ділових переговорах щодо різних питань загальноєвропейського значення, отримати полегшений доступ до фінансових ресурсів Європейського Союзу.

4. Проведення переговорів та створення митного союзу між Україною та ЄС, метою якого повинно стати поступове усунення митних, правових й технологічних перешкод у даній сфері.

5. Повне виконання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та копенгагенських критеріїв членства в ЄС.

6. Створення реальних умов для інтеграції України до ЄС [42].

Так, вважаємо, що потенціал зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та ЄС можна реалізувати ефективніше, що приведе до збільшення вигід для обох сторін і допоможе Україні отримати додаткові стимули для довгострокового економічного зростання [50, С. 51].

Головним завданням для українського уряду сьогодні є визначення нових напрямків, форм та засобів реалізації зовнішньоекономічної стратегії. Реструктуризація економіки країни має бути здійснена з урахуванням внутрішнього потенціалу та зовнішніх факторів для того, щоб, використавши існуючі конкурентні переваги національної економіки, сприяти реалізації українських економічних інтересів та зростанню добробуту населення.

Висновки до розділу 1

Проаналізовано наукові підходи до поняття зовнішньоекономічної політики та зроблено порівняльний аналіз політики протекціонізму та фритредерства (вільної торгівлі).

Визначено, що протекціонізм захищає промисловість в період її виникнення та розвитку; підвищує рівень використання національних ресурсів; застосовуючи імпорتنі мита, покращує умови торгівлі і збільшує економічні вигоди; дозволяє пом'якшити кризу в тих галузях, які переживають труднощі у своєму економічному розвитку. У свою чергу політика фритредерства дає можливість підвищувати рівень і якість життя, оскільки розширює межі

міжнародної спеціалізації відтворення на базі порівняльної переваги; створює кращі умови для розвитку конкуренції та стимулює впровадження нововведень як вітчизняними виробниками, так і у відносинах із зарубіжними країнами, що, у свою чергу, дозволяє поліпшити якість випущених благ; створює кращі передумови для розширення ринку; дає можливість оптимізувати розподіл виробничих ресурсів між країнами та ін.

Структуровано форми зовнішньоекономічних зв'язків, до яких належать:

1) міжнародна торгівля; 2) науково – технічне співробітництво; 3) науково-технічний обмін; 4) міжнародний рух капіталу; 5) створення спільних підприємств; 6) спеціалізація і кооперація виробництва; 7) міжнародна міграція.

Визначено, що набуття членства в ЄС передбачає для України послідовне здійснення таких заходів: проведення переговорів щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; синхронізація законодавства України та країн ЄС у пріоритетних сферах; дотримання процедур, необхідних для набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; проведення переговорного процесу та створення митного союзу між Україною та ЄС; повне виконання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та копенгагенських критеріїв членства в ЄС; створення реальних передумов для інтеграції України до ЄС.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

2.1 Оцінка зовнішньої торгівлі товарами України з країнами ЄС

Постійний моніторинг сучасного стану розвитку зовнішньоторговельних відносин України і ЄС в умовах ЗВТ – важливе завдання з огляду на закріплення позитивних результатів та пошук шляхів вирішення актуальних проблем у цій сфері. Така інформація є дуже важливою для розробки ефективної державної політики, спрямованої на максимальне використання можливостей, що надаються Угодою, та зменшення ризиків, які також пов'язані з її впровадженням. Майбутній розвиток та зміцнення подальших позицій зовнішньоторговельної співпраці мають позначитись на економічному, соціальному й політичному становищі України.

Окремим актуальним завданням є реалізація експортного потенціалу продукції АПК на ринках ЄС (вона наразі займає найбільшу частку в експорті до держав ЄС) у результаті використання наданих торговельних преференцій, що зумовить зростання вітчизняного зернового, олійного і фруктових ринків та створить підґрунтя для розвитку м'ясного сектору, а в майбутньому – молочної галузі України.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС – це наймасштабніший пакет домовленостей в історії суверенної України. Економічний блок Угоди включає основні галузі економіки і за умови успішної реалізації значно наближає економіку України до економічної системи ЄС на базі взаємної лібералізації руху товарів, послуг та капіталу, а також гармонізації значної частини законодавства України з нормами ЄС [51].

Запровадження торговельної частини Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом розпочалося з початку 2016 р. Розділ «Торгівля та питання, пов'язані з торгівлею» мав розпочати діяти ще в кінці 2014 р., але через агресію РФ його запуск було відкладено для проведення тристоронніх переговорів [52].

Угода про асоціацію «Україна – ЄС» має на увазі не лише нульові митні ставки у двосторонній торгівлі. Україна також повинна впроваджувати європейські стандарти, фіто-санітарні норми та інші інструменти, що стосуються безпеки готової продукції [53].

Безумовно, як показує аналіз статистичних даних [53] (рис. 2.1), ці зміни мали вплив на географічну структуру експорту та імпорту України з ЄС: з 2014 р. відбувалося значне зростання частки ЄС як в експорті (з 31,5% до 44% у 2019 р.), так і в імпорті товарів (з 38,7% до 42% у 2019 р.).

Рисунок 2.1 – Динаміка частки країн ЄС у зовнішній торгівлі України товарами в 1996-2019 рр., %

Джерело: Розроблено автором на основі [30]

В абсолютному значенні у 2018 р. український експорт товарів до країн ЄС зростав значними темпами (на 15% до 2019 р.) у порівнянні з іншими регіонами (до інших країн – на 5,6%), що пояснює переорієнтацію українських виробників на європейські країни. Проте відбулося вповільнення темпів його росту у порівнянні з 2018 р. (табл. 2.1). Зазначимо також, що негативне сальдо зовнішньої торгівлі з цим регіоном скоротилося (–6,3% до 2018 р.) [19].

Таблиця 2.1 – Динаміка зовнішньої торгівлі товарами України з ЄС, 2017-2019 рр.

Показник	2017	2018	2019	Зміни до відповідного року, %	
	млн. дол. США			2018 до 2017	2019 до 2018
ЗТО	30637,1	38332,8	43373,5	25,1	13,1
Експорт	13496,3	17533,4	20157	29,9	15
Імпорт	17140,8	20799,4	23216,5	21,3	11,6
Сальдо	-3644,5	-3266	-3059,5	-10,4	-6,3

Джерело: [30]

У 2020 р. зберіглася тенденція, що склалася раніше. Так, за I квартал 2020 р. експорт до країн ЄС зріс на 251 млн. дол. США (6,2%), але частка цих країн в експорті скоротилася до 38,3% (у січні – березні 2020 р. – 39,0%). Імпорт з ЄС за цей час зріс найбільше – на 628 млн. дол. США (на 13,8%) у порівнянні з іншими регіонами відзначено також зростання частки цих країн у загальному об'ємі імпорту (з 36,4% до 38,8%). На додаток, як демонструють статистичні дані (табл. 2.1), у 2019 р. вже краще спостерігається тенденція до переорієнтації українських виробників на європейський ринок.

Характерною рисою останнім часом є деіндустріалізація експорту та закріплення його аграрної спрямованості. Українська економіка продовжує закріплюватися на міжнародних ринках як ключовий аграрний актор. Харчові товари й сільськогосподарська сировина остаточно закріпилися як базис українського експорту, сформувавши у 2019 р. 34% (у I кварталі 2020 р. – 38,3%) експорту (наприклад, у 2007 р. ця частка склала 12,8%) [30]. На додаток успішне просування виробників сільськогосподарської продукції на світовий ринок відбувається на фоні масштабної деіндустріалізації експорту товарів. Продукція металургії наразі формує лише 26,3% експорту (44,5% у 2007 р. для порівняння), а товари технологічного машинобудування – 6,9% (відповідно 16,4% у 2007 р.) [30]. При цьому зростання в експорті частки харчових товарів та сільськогосподарської сировини (відповідно 22,9% і 19,1% у 2019 р. та 24,6% і 17,4% у I кварталі 2020 р.) знижує можливість зовнішньоекономічної безпеки

України, тому що до традиційних ризиків, характерних для всіх сировинних товарів, додаються ризики тимчасових заборон та обмежень доступу до зовнішніх ринків сільгосппродукції, на більшості з яких діють значні захисні тарифні бар'єри.

Щодо імпорту, на противагу експортним тенденціям в його структурі в 2019 р. Україна збільшила частку товарів машинобудування (до 28,9% і 30,6% у I кварталі 2020 р.), зменшивши частку мінеральних продуктів до 24,8% (20,3% у I кварталі 2020 р.) [31]. Третіми за вагомістю в імпорті традиційно є товари хімічної промисловості (12,3% у 2019 р.). Сумісна частка цих товарів майже не змінюється останні десять років та в 2019 р. становила 66% (65,7% у I кварталі 2020 р.).

Отже, важливим питанням на сьогодні є товарна структура зовнішньої торгівлі між Україною та ЄС. Як бачимо з рисунку 2.2, з 2016 р. розподіл за часткою товарного експорту до ЄС залишається практично без змін. Як і раніше, у п'ятірку товарів з України до ЄС за об'ємами входять: продукція сільського господарства, метали, мінеральні продукти й електричні машини [30].

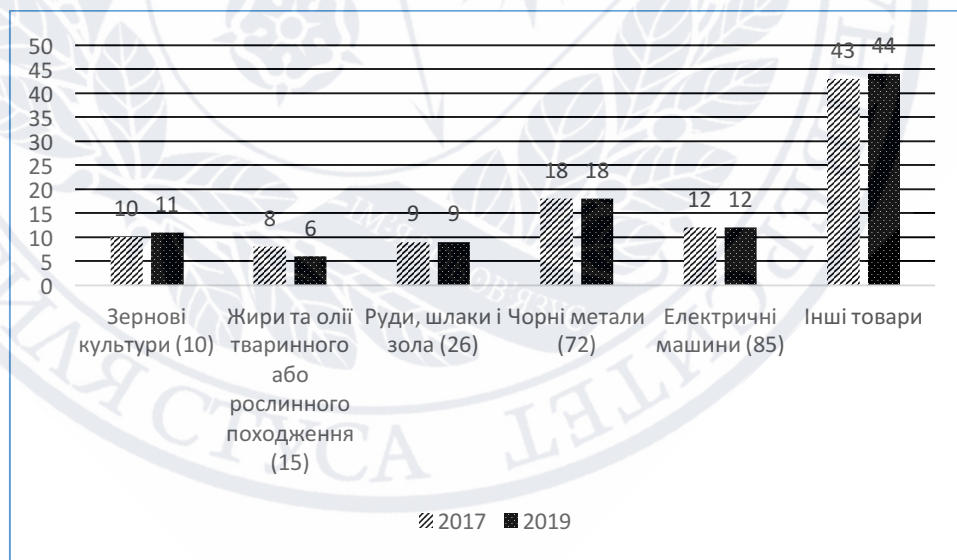

Рисунок 2.2 – Основні групи українського експорту до країн ЄС, %

Джерело: [30]

Найбільш активно українську продукцію сільського господарства купують Нідерланди (15,5% від загального об'єму експорту), Польща – 14,5% та Італія 13,8%. 90% експорту харчових продуктів вивозиться до 10 країн ЄС. У 2019 р.

експорт зріс до більшості цих країн, крім Франції (через зниження поставок олії та насіння ріпаку), Румунії (через цукор) і Болгарії (за рахунок олії). На перше місце за об'ємом експорту харчових продуктів вийшли Нідерланди, в першу чергу, завдяки значному нарощуванню закупок насіння ріпаку та кукурудзи. Також суттєво збільшилися поставки м'яса птиці (у 2,4 рази в 2019 р.) й вершкового масла (у 4,2 рази в 2019 р.), хоча їх частка залишається незначною.

Високий приріст експорту до Європи у 2018–2019 рр. забезпечувався як фізичними обсягами, так і вигідними цінами. Так, основним двигуном зростання експорту харчових продуктів були саме фізичні об'єми, а експорту товарів металургії – вигідні ціни [31].

Необхідно визнати, що у 2019 р. експорт аграрної продукції став менш активним і його темпи почали скорочуватися. Найбільше зростання темпів продажів показали промислові товари, зокрема вироби з металу, а також машини й обладнання. Тут мали вплив кілька чинників: зменшення поставок зернових і соняшникової олії через зниження їх урожаю попереднього року, а також те, що українські компанії поступово починають виробляти товари, якість яких відповідає очікуванням європейських покупців. Так, можна навести приклад зростання експорту автомобільних свічок запалювання. Поставки цієї продукції в ЄС зросли на чверть та зайняли другу позицію з експорту в грошовому еквіваленті після кукурудзи. Це стало можливим після залучення інвестицій у підприємства, орієнтовані на виробництво запчастин для автомобілів. Починаючи з 2015 р. в Україні відкрили дев'ять нових заводів з виробництва автомобільної кабельної продукції, ще кілька заводів будуються. Проте, як і раніше, в ЄС затребувані лише українські товари, виробництво яких вимагає ручної праці, а не технологій (як виробництво автокабелів, де «технологія» зводиться до ручного скручування проводів та скріплення їх пластиковими стяжками). Україна поки що не експортує справжню технологічну продукцію. Підприємства, які продають в Євросоюз готову високотехнологічну продукцію на зразок дронів і електровелосипедів, – це лише невеликі стартапи, що експортують дрібні партії товарів [62].

Потрібно зазначити, що серед товарів, які забезпечують валютні надходження українським підприємствам, є меблі й текстильний одяг. Це великий успіх малого та середнього бізнесу (МСБ). На жаль, поки немає статистики зовнішньоекономічної діяльності залежно від розміру підприємства, але можна припустити, що частка МСБ в експорті значно збільшилася за останні три роки.

Таким чином, в цілому вітчизняний бізнес вже отримує переваги від функціонування зони вільної торгівлі з ЄС через [64]:

- зменшення митних бар'єрів (скасовано більш ніж 98% мит з обох боків). Тому товари й послуги, які імпортуються з ринку ЄС, стають дешевшими завдяки ліквідації митних тарифів; а українські товари не обкладаються митом під час експорту до ЄС;
- зрівняння умов ведення бізнесу між Україною та ЄС шляхом синхронізації законодавства. Так, з'являється конкуренція у зближених правових середовищах між вітчизняним та європейським бізнесом та спостерігаються зміни у функціях і роботі деяких органів України з метою наближення до стандартів регулювання ЄС;
- застосування нових інструментів пошуку партнерів, зокрема через Європейську мережу підприємств (EEN);
- запровадження інструментів ЄС для розвитку малого й середнього бізнесу (COSME);
- альтернативний ринок через ускладнення доступу на традиційні ринки;
- спрощення залучення інвестицій з країн ЄС;
- покращення доступу до високоякісних технологій, насіння, засобів захисту рослин й тварин;

запровадження безмитних квот (TRQ) на ввезення продукції до ЄС за окремими позиціями.

Так, аналіз свідчить, що сировинний вектор українського експорту, в тому числі за рахунок значної частки експорту сільськогосподарської продукції,

породжує суттєві ризики, з оглядом на залежність від кон'юнктурних коливань та застосування різних захисних заходів країн-партнерів щодо торгівлі.

Ще одним важливим викликом у торгівлі України з Європейським Союзом є збереження значного від'ємного сальдо, що тисне на платіжний баланс та вартість української валюти. З урахуванням цього необхідно проаналізувати динаміку і структуру європейського імпорту. Якщо розглянути імпорт товарів з ЄС, то можна виокремити тенденцію до нарощування закупівель газу та імпорту машинобудівної продукції, завдяки чому Європа є також лідером за імпортом товарів в Україну, її частка в імпорті у 2019 р. збільшилася до 41%. Зокрема, країни ЄС забезпечують майже 50% загального імпорту продукції машинобудівного комплексу [30]. Стимулюється зростання імпорту збереженням високого попиту з боку аграріїв (зокрема, на сільськогосподарську техніку – тракторів з Німеччини і Франції, інсектициди й добрива) та поживавленням споживчого попиту (в тому числі на легкові авто, чому також сприяло послаблення податкового навантаження).

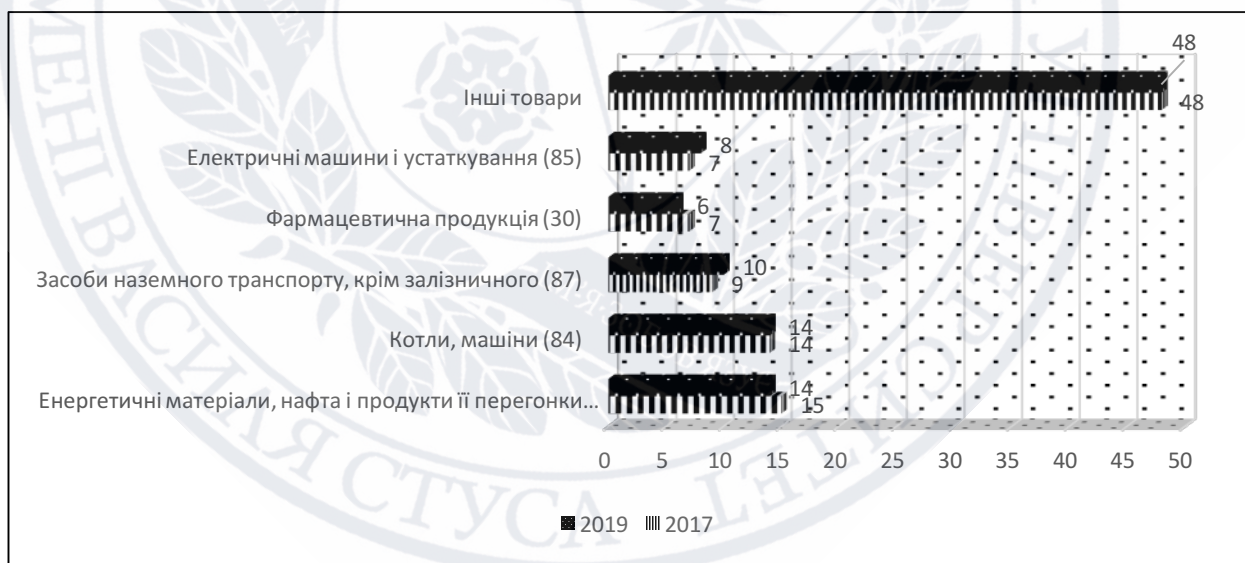

Рисунок 2.3 – Основні групи українського імпорту з ЄС, % [15, С., 292]

Джерело: [30]

Серед імпортованої в Україну аграрної продукції найбільші об'єми припадають на готову харчову продукцію (6,2% у 2019 р.), зокрема на рибу і ракоподібних (морожена риба), різні харчові продукти, насіння олійних культур,

каву й чай. Їхня загальна частка складає майже половину вартості аграрного імпорту.

Україна розпочала скасування ввізних мит на імпорт з ЄС із 1 січня 2016 р. – від початку функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Для окремих товарних груп Україна застосовує поступове скасування ввізних мит для імпорту з ЄС у межах зони вільної торгівлі між Україною та ЄС протягом перехідного періоду – 3 - 10 років (додаток І–А до Угоди про асоціацію). Також Україна встановила безмитні тарифні квоти для 3 видів товарів (м'ясо свинини; м'ясо птиці й цукор) і визначила додаткові обсяги для двох з них [68].

Як показує аналіз даних Держстату [30], від'ємне сальдо торгівлі з Євросоюзом роблять газ, нафта, нафтопродукти, автомобілі та фармацевтична продукція. Тому варто зауважити, що якби Україна не імпортувала з ЄС лікарські засоби і газ, це миттєво перетворило би торговельний баланс з ЄС на позитивний. Однак є об'єктивна ситуація, яку здатна змінити винятково нова державна політика.

Далі пропонуємо за допомогою проведення кореляційно-регресійного аналізу визначити фактори впливу на експорт України товарів у країни ЄС, а також за допомогою лінійної регресії визначити $u_{\text{розрах.}}$. Розрахунки буде проведено за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel.

Припущено, що такі фактори як ВВП (x_1), Інвестиції з країн ЄС (x_2) та зайнятість (x_3) можуть здійснювати на результуючий показник, зокрема на експорт товарів України у країни ЄС (y). В наступній таблиці представлено дані для аналізу (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Аналітичний матеріал для побудови моделі лінійної регресії

Рік	Експорт у країни ЄС, млн. дол. США, y	ВВП, млн. дол. США, x_1	Інвестиції з ЄС, млн. дол. США, x_2	Зайнятість, тис. ос., x_3
1	2	3	4	5
2008	8265,7	123852,4	13251,8	15031,4
2009	8432,1	118380,3	15433,4	15229,7
2010	8661,2	140073	16321,7	15382,1

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5
2011	8843,2	168647,3	17625,3	15432,8
2012	8926,3	182387	18726,1	15550,2
2013	9126,6	190332,1	20321,4	15702,1
2014	8564,2	96176,7	22817,6	15804,3
2015	8356,2	79541,8	23427,5	1592,7
2016	8458,2	93543,8	24982,8	16031,2
2017	8582,2	110515,3	23425,7	16156,4
2018	8721,7	110511,4	24145,2	16360,9
2019	8604	108366,4	25072,3	16668

Джерело: складено автором на основі [30]

Перед побудовою економетричної моделі за допомогою функції “КОРЕЛ” в Microsoft Excel визначимо найбільший зв’язок між залежною змінною y та незалежними змінними x_1, x_2, x_3 .

Результати кореляційного аналізу надано в наступній таблиці у вигляді матриці (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Матриця кореляційного аналізу рівня взаємного впливу змінних y та x_1, x_2, x_3

	y	x_1	x_2	x_3
y		0,821519453	0,057205006	0,358710232
x_1			-0,476012393	-0,120506394
x_2				
x_3				

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

Жовтим кольором у таблиці виділено позиції, де щільність зв’язку буде рівною 1, тому що вони є перехрестям стовбців та стрічок. Такі дані не є репрезентативними, тому вони й виділені кольором. Для подальшого дослідження цікавим є фактор x_1 , тому що щільність його зв’язку з результуючою змінною дорівнює 0,82, що свідчить про те, що зміни ВВП України здійснюють вплив на обсяги експорту її товарів до країн ЄС. Щодо

решти факторів, вони виключаються із подальшого аналізу, тому що вони відповідно до їх коефіцієнтів за модулем є несуттєвими.

Отже, оскільки рівняння лінійної регресії має наступний вигляд:

$$Y = b_0 + b_1 * x_1 + ... b_n * x_n \quad (2.1)$$

Необхідно для подальших розрахунків визначити коефіцієнти b_0 та b_1 .

Дані коефіцієнти розраховано за допомогою функції «ЛИНЕЙН» в Microsoft Excel. Результати надано в таблиці нижче.

Таблиця 2.5 – Розраховані коефіцієнти для моделі лінійної регресії

b_1	b_0
0,005639092	7913,087905
0,001237667	162,712758

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

Далі, підставивши коефіцієнти у рівняння, можемо отримати розрахункове значення залежної змінної y . Результати лінійної регресії представлено в наступній таблиці.

Таблиця 2.6 – Результати лінійної регресії

Рік	Експорт у країни ЄС, млн. дол. США, x_1	ВВП, млн. дол. США, x_1	$Y_{\text{розрах.}}$
2008	8265,7	123852,4	8611,503009
2009	8432,1	118380,3	8580,645332
2010	8661,2	140073	8702,972468
2011	8843,2	168647,3	8864,10558
2012	8926,3	182387	8941,585015
2013	9126,6	190332,1	8986,388167
2014	8564,2	96176,7	8455,437184
2015	8356,2	79541,8	8361,631449
2016	8458,2	93543,8	8440,590018
2017	8582,2	110515,3	8536,293872
2018	8721,7	110511,4	8536,271879
2019	8604	108366,4	8524,176027

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

Для візуальної перевірки адекватності моделі нанесемо вхідні значення y та отримані в результаті розрахунків $y_{\text{розрах.}}$ на графіки (рис. 2.12).

Отримані результати інтерпретуємо наступним чином. Серед обраних факторів, які потенційно можуть впливати на експорт товарів України в країни ЄС, реальний вплив здійснює ВВП України, зокрема фактор x_1 .

Цю гіпотезу доведено за допомогою побудови економетричної моделі лінійної регресії, а також зображено це графічно. Розроблена модель є адекватною, тому що розрахункові значення y на графіку майже повторюють траєкторію вхідних значень y .

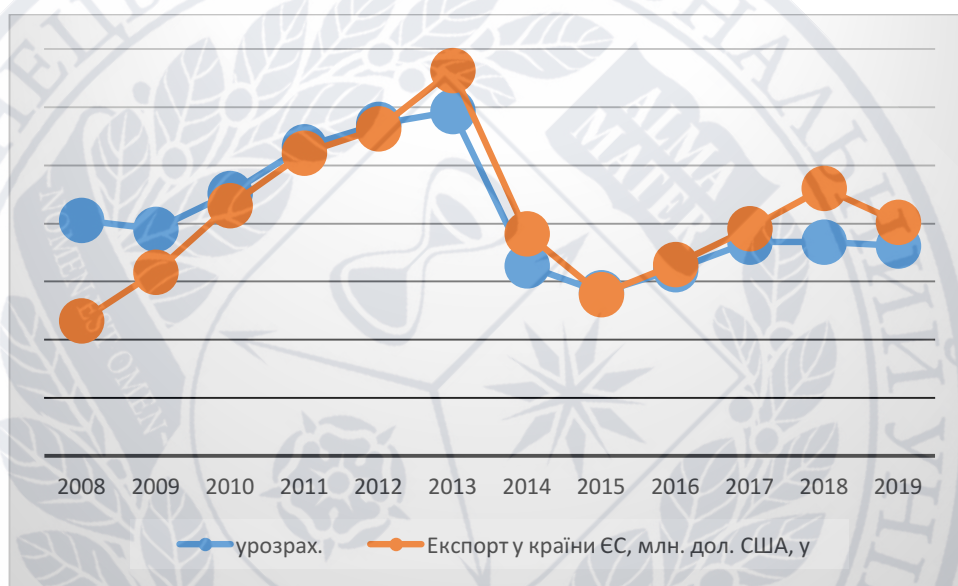

Рисунок 2.12 – Графічне зображення результатів моделі лінійної регресії

Джерело: розраховано автором за допомогою програмного забезпечення Microsoft Excel

В цілому, аналіз дає можливість стверджувати, що ситуація із зовнішньою торгівлею України та ЄС не виглядає певною мірою однозначно. По-перше, незважаючи на збільшення поставок до ЄС, структура експорту залишається в більшій мірі сировинною й низькотехнологічною, що провокує ризики внаслідок цінових коливань; по-друге, зниження ввізних мит ЄС не зумовило значні зміни у структурі зовнішньої торгівлі: сировинний імпорт з України та високотехнологічний експорт до ЄС; по-третє, спостерігається від'ємне сальдо в

зовнішній торгівлі за більшістю груп товарів, що негативно впливає на платіжний баланс й економічний ріст.

На сьогоднішній день завдяки Угоді про вільну торгівлю Європейський Союз є головним торговельним партнером України. Не дивлячись на позитивні зрушення, спостерігається дефіцит торгівлі товарами України з ЄС через значну частку в імпорті товарів з високою доданою вартістю. Освоєння ж нових ринків українськими експортерами гальмуються тривалим процесом приведення української продукції до європейських норм. Одним з перспективних шляхів вирішення проблеми може бути посилення орієнтації на експорт не тільки сировинної продукції, а й продукції з високою доданою вартістю, виготовленої харчовою та переробною промисловістю. Необхідно прискорити диверсифікацію експорту м'ясної та молочної груп товарів, яка в більшій мірі спрямовувалася на російський ринок.

Україна потерпає як від сировинного експорту, так й від сировинного імпорту. Значна залежність від них формує додаткові загрози у разі можливої рецесії в ЄС й підвищення цін на енергоресурси.

Для сприяння нарощуванню об'ємів експорту вітчизняної продукції до ЄС варто поліпшити адміністрування торгових операцій між Україною та ЄС через зменшення витрат українських експортерів при експорті товарів до ЄС, збільшення квот, відстоювання інтересів вітчизняних експортерів продукції в інституціях ЄС і зменшення поставок некритичного імпорту.

2.2 Аналіз зовнішньої торгівлі послугами України з країнами ЄС

Глобалізація міжнародних ринків стимулює виробників детальніше підходити до розуміння процесів міжнародного співробітництва та інтеграції, здійснення торгових операцій, залучення інвестицій тощо [35, С. 49]. У цьому контексті підвищується актуальність послуг у світовій економіці. Світовий ринок послуг – це система міжнародних відносин, де основним товарним

об'єктом виступають різні види послуг і що існує на основі міжнародного поділу праці [66, С. 12].

Виникнення і зумовлено розвитком становлення суспільного ринку поділу праці і товарного виробництва. Із зростанням товарного виробництва розвивається й ринок – інституція обміну продуктів, що призначені для продажу, а не споживання виробниками [67, С. 41].

Значення сфери послуг проявляється в тому, що вона: є важливим сегментом національної та світової економіки; відображає важливу роль людського капіталу; впливає на розвиток матеріального виробництва; сприяє збільшенню кількості вільного часу; задовольняє потреби суспільства; є найважливішим фактором формування сучасної якості життя; забезпечує якість економічного зростання і підвищення глобального рівня конкурентоспроможності країни [68, С. 32].

Зовнішньоекономічна діяльність має значний вплив на економіку країни. Проаналізуємо сучасний стан зовнішньоекономічної діяльності України щодо надання послуг. Для аналізу варто враховувати такі аспекти:

1. Динаміку розвитку операцій з надавання послуг;
2. Географічну структуру міжнародних операцій з надавання послуг;
3. Стан структури зовнішньоекономічної торгівлі послугами.

Для аналізу зовнішньоекономічної діяльності України переглянемо динаміку експортно-імпортних операцій з надання послуг за 2015-2019 рр. (рис. 2.12).

Як бачимо, експорт послуг значно перевищує імпорт. Найвищі обсяги експорту по-слуг були у 2018 (13347,7 млн дол.) та 2018 (14233,2 млн дол.) роках. У 2019 році обсяг експорту зменшився майже на 19%, що зумовлено антитерористичною операцією, яка відбувається на Сході України, та втратою частини російського ринку.

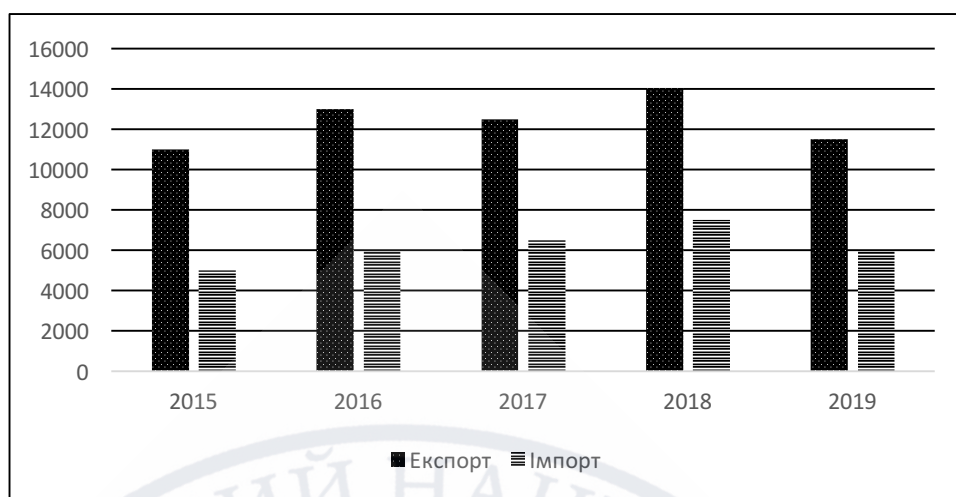

Рисунок 2.12 – Динаміка обсягу експорту-імпорту послуг з України за 2015-2019 рр., млн. дол. США

Джерело: [30]

Незважаючи на зменшення експорту послуг у 2019 році порівняно з 2018 роком, протягом останніх п'яти років спостерігається позитивна динаміка. Негативним фактором є зростання імпорту послуг, яке вплинуло на зменшення сальдо зовнішньоторговельного балансу. Детальніше стан міжнародних операцій протягом зазначеного періоду показано в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Обсяги експорту-імпорту послуг за 2015-2019 рр., млн дол. США [35]

Показник	2015	2016	2017	2018	2019	2019 р. до 2015, %
Експорт	11381,4	13347,7	13116	14233,2	11520,8	101,2
Імпорт	5402,1	6191,9	6639,2	7523	6373,1	118
Сальдо	5979,3	7155,8	6476,8	6710,2	5147,7	86,1

Джерело: [30]

Для кращої візуалізації дані таблиці також представлено у вигляді графіків (рис. 2.13).

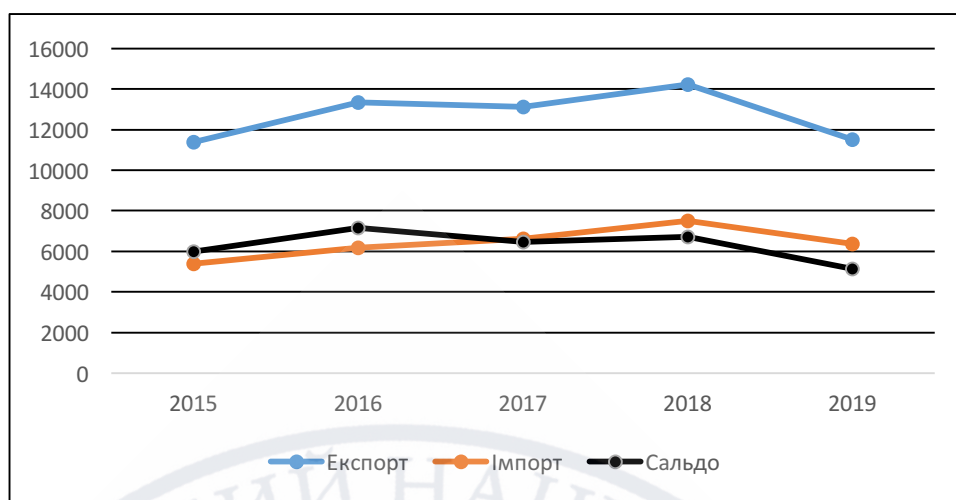

Рисунок 2.13 – Зовнішня торгівля послугами України в 2015-2019 рр., млн дол. США

Джерело: Розроблено автором на основі таблиці 2.8.

Як правило, структуру міжнародної торгівлі розглядають з двох аспектів: з огляду на географічний розподіл (географічна структура) і з огляду на товарне наповнення (товарна структура). Географічна структура міжнародної торгівлі являє собою розподіл експорту-імпорту між країнами та їх групами, які класифікуються за територіальними або організаційними характеристиками. Далі представлено експорт послуг України в країни ЄС в 2018-2019 рр. (рис. 2.14).

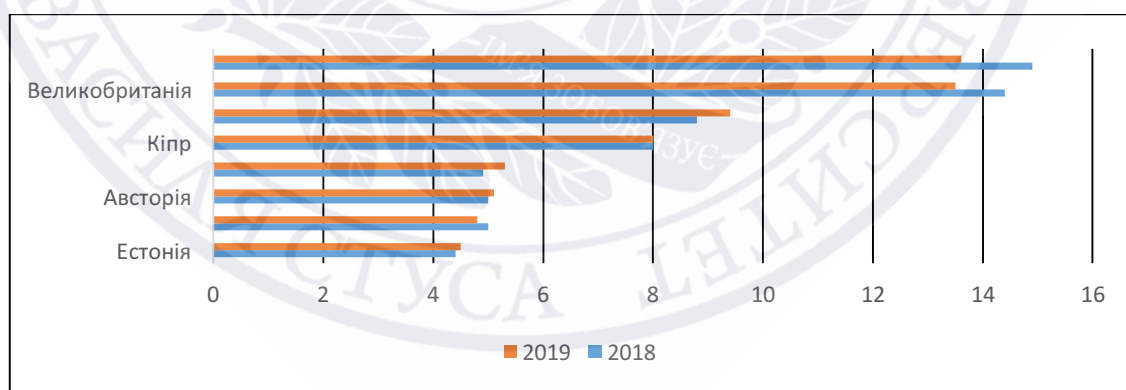

Рисунок 2.14 – Експорт послуг України в країни ЄС в 2018-2019 рр., %

Джерело: [30]

У 2018-2019 рр. найбільшим споживачем українських послуг стала Німеччина: 14,9 % в 2018 році та 13,6 % в 2019 році. Найменшим споживачем

послуг України серед представлених країн є Естонія (4,4 та 4,5 % в 2018 та 2019 роках відповідно).

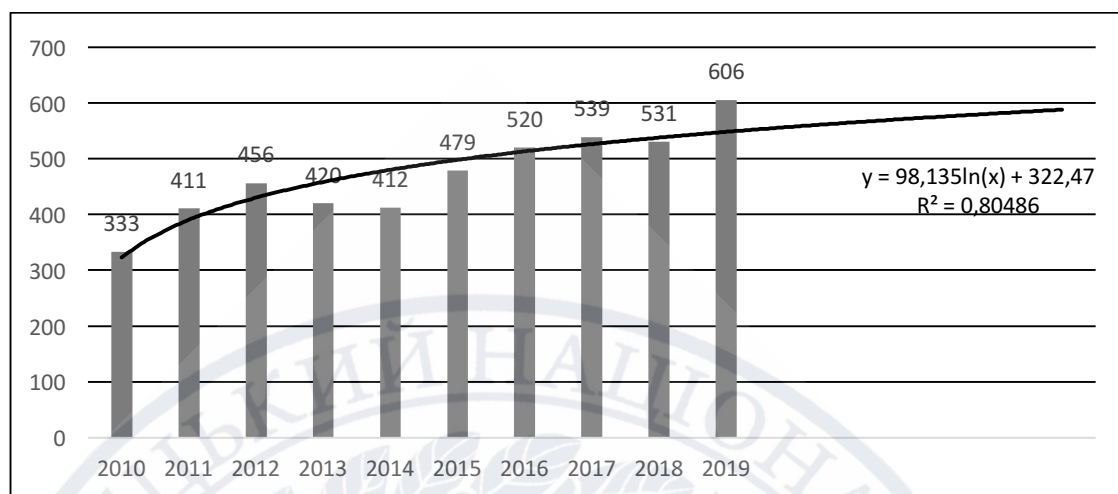

Рисунок 2.15 – Прогноз експорту послуг України в Німеччину до 2024 року, млн. дол. США

Джерело: Розраховано автором за допомогою BP_STAT на основі даних Держстат

За допомогою програмного забезпечення BP_STAT розраховано прогноз експорту послуг України до Німеччини на 5 періодів уперед, тобто до 2024 року включно.

Для розрахунку прогнозу використовувались експоненціальна, лінійна, логарифмічна та поліноміальна функції. Серед отриманих результатів найбільший коефіцієнт детермінації має логарифмічна функція, зокрема $R^2 = 0,8$, що й відображено на рисунку вище. Відповідно рівняння має наступний вигляд:

$$Y = 98,135\ln(x) + 322,47 \quad (2.2)$$

При збереженні наявної тенденції, яка спостерігалась протягом 2010-2019 рр. експорт українських послуг до Німеччини в 2024 році може скласти приблизно 600 млн. дол., тобто, як бачимо, стрімкого зростання не відбудеться, проте й зменшення – також. Можемо зробити висновок про закріплення зовнішньоторговельних стосунків України з Німеччиною й надалі.

На наступному рисунку представлено найголовніших партнерів серед країн ЄС щодо імпорту послуг (рис. 2.16).

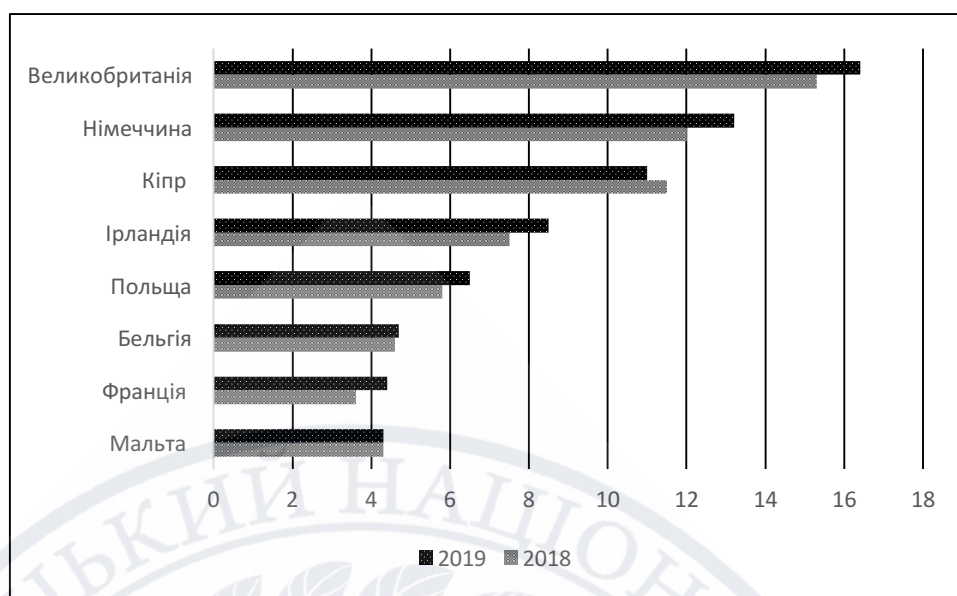

Рисунок 2.16 – Основні країни-партнери ЄС в імпорті послуг у 2018–2019 роках, %

Джерело: Складено автором на основі [34, С. 47]

Щодо імпорту послуг в 2018-2019 рр., то найбільший обсяг послуг імпортувався із Великобританії, Німеччини та Кіпру, що відображено на рисунку вище.

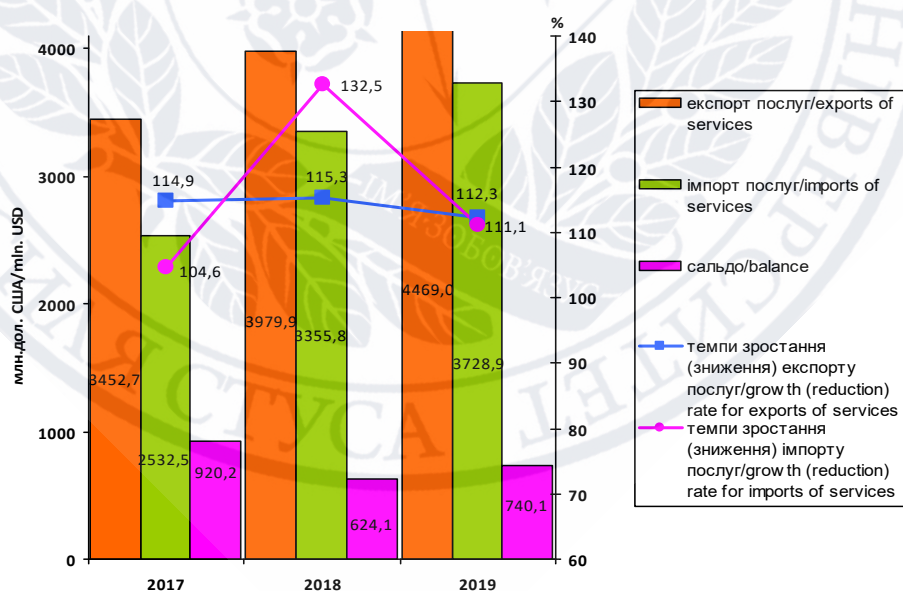

Рисунок 2.17 – Показники зовнішньої торгівлі послугами з країнами ЄС в 2017-2019 рр.

Джерело: [34, С. 49]

Дані наведені на рисунку, свідчать про наступне: в зовнішній торгівлі послугами України з країнами ЄС спостерігається позитивне сальдо, тобто експорт послуг є більшим за імпорту послуг. Щодо темпів зростання експорту, то він демонструє менші коливання, є майже стабільним, на відміну від темпу зростання імпорту послуг. Як бачимо на рисунку, в 2018 році відбулось значене збільшення темпу зростання імпорту з 114,9 до 132,5 % і в 2019 році показник знизився до 112,3%.

Найбільшу частку експорту послуг України в ЄС складають послуги для переробки з метою реалізації (23,6%), комп'ютерні послуги (18,1%) та послуги повітряного транспорту (13,6%).

Щодо імпорту послуг із країн ЄС, то першу позицію займають послуги, пов'язані з подорожами (15,3%), послуги повітряного транспорту (13%) та професійні та консалтингові послуги.

В експорті послуг з України спостерігаються позитивні зрушення, проте частка експорту послуг в структурі зовнішньої торгівлі незначна порівняно з товарами.

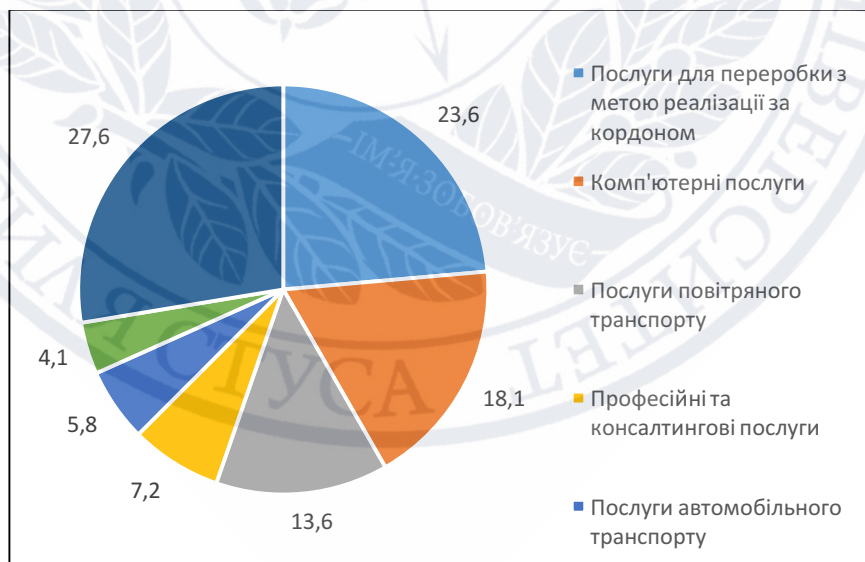

Рисунок 2.18 – Структура експорту торгівлі послугами з країнами ЄС у 2019 році, %

Джерело: [34, С. 54]

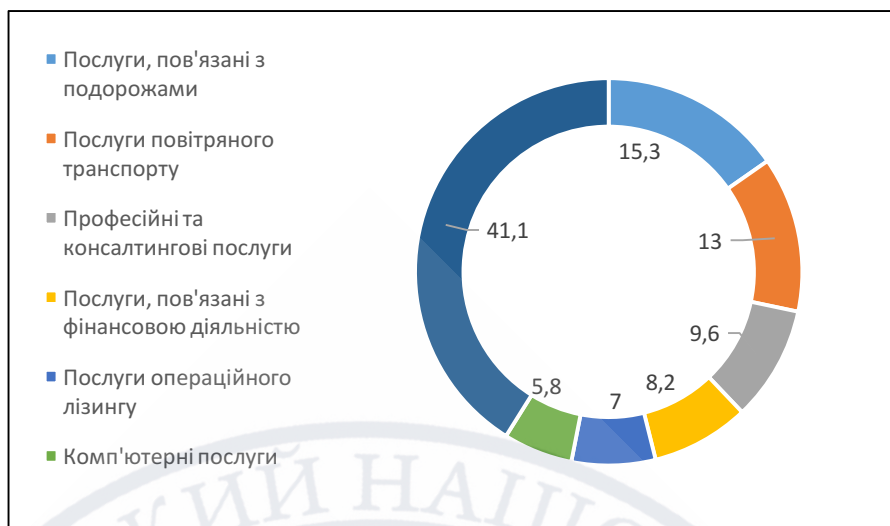

Рисунок 2.19 – Структура імпорту торгівлі послугами з країнами ЄС у 2019 році, %

Джерело: [34, С. 54]

В цілому проблеми, які стримують розвиток експорту послуг, поділено на такі блоки: проблеми на рівні фірми (конкурентоспроможність товарів, кваліфікація кадрів); проблеми, пов'язані з адміністративним регулюванням (коливання валютного курсу, податкове регулювання); проблеми невідповідності законодавства міжнародним стандартам.

Таким чином, необхідно терміново формувати в Україні сприятливі економічні, правові, організаційні та інші умови для розвитку та ефективного використання її експортного потенціалу, а також розробляти механізми державної фінансової, фіскальної, інформаційної, маркетингової, дипломатичної та інших видів сприяння українським експортерам.

2.3 Прикордонне і транскордонне співробітництво як види зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС

На сьогодні транскордонне співробітництво відбувається як на міждержавному рівні, так і на рівні громад, їх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади. Таке співробітництво сприяє соціальній та економічній співпраці прикордонних територій та створенню нових

можливостей для їх розвитку, в тому числі розвитку економічних, соціальних, наукових, екологічних, культурних та інших стосунків та обміну досвідом [48].

Україна має спільні кордон із сімома державами, 19 із 27 адміністративно-територіальних одиниць є прикордонними. На території таких прикордонних областей, як Вінницька, Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Луганська, Одеська, Сумська, Харківська, Чернівецька, Чернігівська, Донецька, створено дев'ять єврорегіонів - Буг, Верхній Прут, Дністер, Дніпро, Карпатський, Нижній Дунай, Слобожанщина, Донбас та Ярославна, п'ять єврорегіонів створено з державами - членами ЄС (Польща, Словаччина, Румунія, Угорщина). В межах єврорегіонів транскордонне співробітництво здійснюється з 1993 року.

Останні 10 років в Україні приділялася суттєва увага та надавалася підтримка розвитку транскордонного співробітництва, розроблено правову базу для такого співробітництва, запроваджено правові механізми підготовки та реалізації спільних з країнами - членами ЄС проєктів прикордонного співробітництва, в тому числі процедуру проведення конкурсу проєктів транскордонного співробітництва, які можуть бути внесені до цієї Програми. За цей період прийнято дві програми розвитку транскордонного співробітництва - Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки [49], та Державну програму розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки [50].

Метою даних програм стала активізація економічного, науково-технічного, екологічного та культурного розвитку суб'єктів транскордонного співробітництва. Також відібрано проєкти, для реалізації яких передбачалася фінансова підтримка відповідно до Закону України "Про транскордонне співробітництво" [51].

Отже, основними проблемами транскордонного співробітництва, як і в минулі роки, залишаються незначні темпи соціально-економічного розвитку прикордонних областей України та незначна розвиненість інструментів підтримки його реалізації. Новим викликом став воєнний конфлікт на сході

України, до повного вирішення якого реалізація прикордонними регіонами проєктів співробітництва з РФ є неможливою.

Визначено ряд інших факторів та організаційно-правових проблем, що стримують розвиток транскордонного співробітництва, зокрема:

- низький рівень розвитку прикордонної транспортної системи, зокрема автомобільних шляхів до пунктів пропуску через державний кордон, мостів та поромних переправ;
- не швидкі темпи впровадження сучасних методів контролю в пунктах пропуску через митний контроль;
- законодавчі та інституційні обмеження стосовно розвитку малого та середнього бізнесу у прикордонних регіонах України;
- відсутність спільної з іншими країнами системи попередження про стихійні лиха та захисту від форс-мажорних ситуацій, а також раціонального використання природних ресурсів;
- низький рівень залучення туристичного потенціалу прикордонних регіонів та культурної спадщини;
- декларативний характер спільних напрямів міждержавної співпраці, недосконалий механізм планування та обмежені механізми реалізації спільних із сусідніми країнами проєктів транскордонного співробітництва;
- різниця у правилах та процедурах підготовки та фінансуванні проєктів транскордонного співробітництва;
- низька активність учасників транскордонного співробітництва на рівні районів та громад;
- відсутність безвізового режиму для руху громадян територією транскордонних регіонів та невідповідність пропускних пунктів пропуску через державний кордон вимогам розвитку транскордонного співробітництва;
- неоднаковий доступ українських учасників до фінансових ресурсів в межах реалізації спільних з державами – членами ЄС програм прикордонного співробітництва та Стратегії ЄС для Дунайського регіону;
- недостатній об'єм донорської допомоги проєктам транскордонного

співробітництва у східних та центральних регіонах України, що створює неоднакові умови та призводить до низького рівня інформованості щодо розвитку транскордонного співробітництва [52].

У 2011 році Україна долучилася до реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону. Крім того, для заохочення, підтримки та розвитку транскордонного співробітництва у 2012 році Верховна Рада України ратифікувала Протокол № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва (ОЕС). Для забезпечення розвитку двосторонніх договорів України територіальними громадами місцевими органами виконавчої влади укладено додаткові домовленості щодо транскордонного співробітництва, добросусідства з відповідними органами сусідніх держав - членів Європейського Союзу, Молдови та Білорусії [53].

У прикордонних територіях багато спільних цілей, досягнення яких потребує запровадження суб'єктами транскордонного співробітництва сусідніх держав одного підходу та узгоджених дій, зокрема для запобігання паводкам, розвитку транспортної інфраструктури, захисту довкілля та забезпечення безпеки. Варто також разом вирішувати окремі проблеми, які виникають через фінансову та економічну кризи, зокрема подолання соціально-економічної нерівності та безробіття, збалансування трудової міграції, підвищення рівня ділової активності та зайнятості населення прикордонних територій, а також екологічні проблеми, у тому числі підтримки біорізноманіття, захисту і збереження культурної спадщини. Разом з тим на розвиток транскордонного співробітництва значною мірою впливає ставлення до транскордонної кооперації з боку сусідніх держав, їх можливість та готовність реагування на спільні виклики та проблеми.

Пріоритетами транскордонної співпраці із сусідніми країнами, в тому числі в межах єврорегіонів, є [54]:

- із Словаччиною – співробітництво у сфері реформування органів

місцевого самоврядування; розвиток туристично потенціалу прикордонних регіонів; виконання культурних програм; введення спрощеного механізму прикордонного руху; модернізація та реконструкція пунктів пропуску на кордоні; мінімізація негативного впливу виробничої діяльності на соляних рудниках у СМТ Солотвино Закарпатської області;

- з Румунією – оновлення існуючої та розбудова нової інфраструктури для покращення доступу до регіонів, забезпечення розвитку транспортної системи та зв'язку; посилення співпраці у сфері освіти та інновацій; розвиток мережі автомобільних шляхів та прикордонної інфраструктури; охорона довкілля; вирішення загальних проблем щодо створення системи поводження з відходами та управління водними ресурсами;

- з Угорщиною – розвиток протипаводкового захисту та створення системи прогнозування паводків; забезпечення розвитку туристичних шляхів; покращення якості води; стає використання природних ресурсів, а саме управління водними ресурсами та лісівництвом; охорона довкілля; забезпечення розвитку підприємництва; обмін досвідом з Угорською Стороною щодо енергоефективності та енергозбереження; співробітництво між навчальними закладами; завершення проекту “Ефективний та безпечний кордон між Угорщиною та Україною”;

- з Польщею – покращення доступності до регіонів, модернізація та розвиток існуючої транскордонної інфраструктури для підвищення її пропускної спроможності; створення модуля “фільтр пункту пропуску” в міжнародному пункті пропуску через кордон для автомобільного сполучення Рава-Руська, реконструкція пункту пропуску через кордон Устилуг та забезпечення розвитку ІТ-інфраструктури української митної та прикордонної служб; розвиток меліоративних мереж для сільських територій, електро- та водопостачання; розвиток малого та середнього підприємництва; обмін досвідом у сфері енергоефективності; боротьба з організованою злочинністю, введення спрощеного режиму прикордонного руху;

- з Республікою Молдова – будівництво транспортної інфраструктури;

реконструкція пунктів пропуску через кордон; покращення стандартів роботи митних органів; забезпечення безпеки та запобігання контрабанді; контроль в пунктах пропуску через державний кордон Паланка - Маяки - Удобрне; охорона довкілля, здійснення заходів щодо протидії екологічним лихам, зокрема очищення стоків; реалізація проектів щодо відпочинку; зміцнення культурних зв'язків [55].

Пріоритетними завданнями реалізації Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки [48] визначено такі:

- сприяння економічному розвитку прикордонних регіонів України;
- підвищення стандартів та якості життя й забезпечення безпеки життя та охорони довкілля;
- посилення інституційного стану прикордонних регіонів України у здійсненні транскордонного співробітництва;
- сприяння створенню умов та ідентифікація інструментів для забезпечення мобільності населення, товарів і капіталу.

Основними завданнями цієї Програми є:

За напрямом сприяння економічному та соціальному розвитку прикордонних регіонів України:

- ліквідація інфраструктурних перешкод, розбудова транспортної, енергетичної, виробничої та соціальної інфраструктури прикордонних регіонів України з мінімізованим негативним впливом на навколишнє природне середовище, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, цілісності та нерозривності екологічної мережі;
- сприяння провадженню спільної підприємницької діяльності у прикордонних регіонах України у сфері малого і середнього бізнесу;
- створення умов для розвитку кооперації та конкуренції у сфері малого та середнього бізнесу, утворення і забезпечення функціонування виробничих кластерів, об'єднань єврорегіонального співробітництва;
- активізація зовнішньоекономічної діяльності у прикордонних регіонах України;

- боротьба з нелегальною міграцією та контрабандою;

За напрямом підвищення стандартів і якості життя, добробуту і безпеки життя та охорони довкілля:

- сприяння наближенню рівня життя населення прикордонних територій України до середньоєвропейського рівня і забезпечення вільного переміщення людей і капіталу між прикордонними регіонами;
- забезпечення розвитку співробітництва у сфері освіти й науки та охорони здоров'я, налагодження зв'язків між науково-дослідними установами та закладами охорони здоров'я;
- популяризація і охорона культурної та історичної спадщини прикордонних територій України;
- забезпечення прикордонного менеджменту та охорони державного кордону;
- створення сумісної системи управління у сфері охорони довкілля, раціонального використання ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;
- створення спільної системи попередження стихійних лих та захисту від надзвичайних ситуацій;
- створення і забезпечення функціонування транскордонних природоохоронних територій з урахуванням необхідності збереження цілісності екосистем, природних коридорів, формування еко-мереж;

За напрямом посилення інституційної складової прикордонних територій України у здійсненні транскордонного співробітництва:

- сприяння поглибленню економічних, соціальних та інших відносин між територіальними громадами, місцевими органами виконавчої влади, забезпечення розвитку міжмуніципальної співпраці та зв'язків малих й середніх міст прикордонних територій України з іншими суб'єктами транскордонного співробітництва;
- розроблення спільних стратегічних і програмних документів стосовно розвитку транскордонного співробітництва;
- створення умов для реалізації спільних проєктів транскордонного

співробітництва;

- об'єднання зусиль для покращення співробітництва в межах єврорегіонів та розширення сфери цієї співпраці;
- забезпечення здійснення з Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Молдовою контролю на кордоні;

За напрямом сприяння надання кращих умов та інструментів для забезпечення мобільності населення, товарів і капіталу:

- модернізація і розвиток наявної транскордонної транспортної мережі для підвищення її пропускної спроможності;
- поліпшення транскордонної доступності шляхом розвитку мережі транспорту та зв'язку і супутніх послуг;
- посилення взаємодії між учасниками транскордонного співробітництва у сфері транскордонного туризму;
- сприяння об'єднанню зусиль суб'єктів транскордонного співробітництва для розв'язання спільних із сусідніми державами проблем прикордонних регіонів України та здійснення євроінтеграційних заходів на регіональному рівні;
- завершення реалізації великомасштабних інфраструктурних проєктів у межах виконання програм транскордонного співробітництва Європейського інструментарію сусідства та партнерства на 2007-2013 роки.

Виконання цієї Програми сприятиме консолідації зусиль та концентрації ресурсів суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва для збалансованого розвитку прикордонних територій та підвищенню рівня конкурентоспроможності прикордонних регіонів України.

У результаті виконання Програми передбачається:

За напрямом сприяння економічному та соціальному розвитку прикордонних регіонів України:

- поліпшити бізнес-клімат та створити сприятливі умови для надходження інвестицій в економіку прикордонних регіонів України;
- зменшити територіальні диспропорції регіонів України, наблизити їх

економічний та соціальний рівень до рівня держав - членів Європейського Союзу, підвищити рівень життя населення;

- збільшити обсяг товарообороту між транскордонними регіонами України та інших держав, забезпечити розвиток підприємництва, регіональних мереж комунікацій, розбудову інфраструктури державного кордону;

- створити та забезпечити функціонування транскордонних економічних кластерів, індустріальних парків і об'єднань єврорегіонального співробітництва;

За напрямом покращення стандартів та якості життя, добробуту і забезпечення безпеки життя та охорони довкілля:

- забезпечити збереження довкілля та вжити заходів, спрямованих на його раціональне використання;

- здійснити обмін спеціалістами, провести спільні з іноземними партнерами культурно-мистецькі та освітні заходи, спрямовані на розвиток транскордонного співробітництва;

- забезпечити транскордонне співробітництво у сфері надзвичайних ситуацій;

- забезпечити прикордонний менеджмент та безпеку кордону;

- посилити транскордонне співробітництво у частині збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розбудови Всеєвропейської екомережі;

За напрямом посилення інституційної спроможності прикордонних регіонів України у здійсненні транскордонного співробітництва:

- поліпшити спільне стратегічне планування, визначити пріоритети та заходи для розвитку взаємовигідного транскордонного співробітництва, розширити договірно-правову базу співробітництва між територіальними громадами прикордонних регіонів України та інших держав; провести спільні заходи (конференції, зустрічі), спрямовані на активізацію співробітництва у рамках наявних єврорегіонів та міжурядових комісій з питань транскордонного співробітництва;

- забезпечити реалізацію проектів, що пройшли відбір, відповідно до

правил та процедур програм прикордонного співробітництва у рамках Європейського інструменту сусідства на 2014-2020 роки;

- підвищити кваліфікацію посадових осіб місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування прикордонних регіонів України з питань транскордонного співробітництва;
- ініціювати реалізацію проектів у рамках ініціативи ЄС “Східне партнерство”, спрямованих на підтримку транскордонного та міжрегіонального співробітництва;

За напрямом покращення умов та інструментів для забезпечення мобільності населення, товарів і капіталу:

- забезпечити розбудову та модернізацію інфраструктури пунктів пропуску через державний кордон, а також будівництво нових пунктів пропуску, привести системи їх функціонування у відповідність із загальноєвропейськими стандартами;
- впровадити систему ефективної взаємодії правоохоронних органів України та сусідніх держав з метою боротьби з організованою злочинністю в прикордонних регіонах;
- забезпечити розвиток рекреаційної інфраструктури прикордонних регіонів України та транскордонних туристичних маршрутів;
- удосконалити систему автомобільного та судноплавного сполучення між прикордонними регіонами України та сусідніх держав;
- забезпечити створення умов для здійснення спільного контролю в пунктах пропуску через державний кордон Рені - Джорджюлешть та Кучурган - Первомайськ.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано зовнішню торгівлю України товарами з країнами ЄС та визначено, що 2018 р. експорт товарів до країн ЄС зростав найшвидшими темпами (на 15% до 2019 р.) порівняно з іншими регіонами (до інших країн – на

5,6%), що вказує на переорієнтацію українських виробників на європейський ринок.

Характерною рисою в останні роки є деіндустріалізація експорту та закріплення його аграрної спрямованості. Українська економіка продовжує утверджуватися на світових ринках як ключовий аграрний актор. Продовольчі товари і сільськогоспсировина у 2015–2019 рр. остаточно закріпилися як основа українського експорту, сформувавши у 2019 р. 34% (у I кварталі 2020 р. – 37,3%) експортних поставок (наприклад, у 2007 р. ця частка становила 12,8%).

На противагу експортним тенденціям в імпорті в 2019 р. Україна наростила частку товарів машинобудівного комплексу (до 28,9% і 30,7% у I кварталі 2020 р.), скоротивши частку мінеральної сировини до 24,8% (20,3% у I кварталі 2020 р.)

Отже, аналіз показує, що сировинна спрямованість українського експорту, в тому числі за рахунок значної частки поставок продукції АПК, породжує значні ризики, зважаючи на залежність від кон'юнктурних коливань та впровадження різних захисних заходів країн-партнерів із торгівлі.

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу визначено фактори впливу на експорт України товарів у країни ЄС. Серед обраних факторів, які потенційно можуть впливати на експорт товарів України в країни ЄС, реальний вплив здійснює ВВП України, зокрема фактор x_1 .

Цю гіпотезу доведено за допомогою побудови економетричної моделі лінійної регресії, а також зображено це графічно. Розроблена модель є адекватною, тому що розрахункові значення y на графіку майже повторюють траєкторію вхідних значень y .

Встановлено, що експорт послуг значно перевищує імпорт. Найвищі обсяги експорту послуг були у 2017 (13347,7 млн дол.) та 2018 (14233,2 млн дол.) роках. В 2018-2019 рр. найбільшим споживачем українських послуг стала Німеччина: 14,9 % в 2018 році та 13,6 % в 2019 році. Найменшим споживачем послуг України серед представлених країн є Естонія (4,4 та 4,5 % в 2018 та 2019 роках відповідно).

За допомогою програмного забезпечення BP_STAT розраховано прогноз експорту послуг України до Німеччини на 5 періодів уперед, тобто до 2024 року включно.

При збереженні наявної тенденції, яка спостерігалась протягом 2010-2019 рр. експорт українських послуг до Німеччини в 2024 році може скласти приблизно 600 млн. дол., тобто, як бачимо, стрімкого зростання не відбудеться, проте й зменшення – також. Зробити висновок про закріплення зовнішньоторговельних стосунків України з Німеччиною й надалі.

Визначено пріоритети реалізації Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки, а саме: сприяння економічному розвитку прикордонних регіонів України; підвищення стандартів і якості життя, добробуту і забезпечення безпеки життя та охорони довкілля; посилення інституційних можливостей прикордонних регіонів України у здійсненні транскордонної співпраці; сприяння створенню умов та визначення інструментарію для забезпечення мобільності населення, товарів і капіталу.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ ЄС

3.1 Синхронізація нормативно-правової бази України з країнами ЄС

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є важливим фактором реформування правової системи України. Як вважають експерти, для входження України в правове поле ЄС необхідно прийняти нові або внести зміни більш ніж в чотири тисячі законів та інших нормативно-правових актів. Це значить, що все законодавство України має бути модифіковане відповідно до міжнародних стандартів, наближене до права ЄС, Організації з безпеки і співробітництва в Європі та інших організацій. На певному етапі розвитку в Україні відбулося розуміння того, що, крім позитивних наслідків у процесі її інтеграції до ЄС, є багато недоліків: повільні темпи реформ, їх нескоординованість із завданнями європейської інтеграції, невідповідність розвитку інститутів і стану громадянського суспільства [56].

Етапами правової адаптації є імплементація Угоди про партнерство та співробітництво, підписання галузевих угод, приведення чинного законодавства України у відповідність із нормами ЄС, створення механізму приведення актів законодавства України у відповідність із стандартами ЄС.

Прийнявши Угоду про партнерство і співробітництво, Україна взяла на себе обов'язки адаптувати законодавство у 16 пріоритетних секторах (і це лише частина усього спектру адаптації, через який проходять країни-кандидати). З метою виконання взятих на себе зобов'язань Україна прийняла цілий ряд нормативно-правових документів, зокрема Закон “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” [57], на виконання якого Кабінет Міністрів ухвалює щорічні плани заходів, національні програми з європейської інтеграції, План дій Україна – Європейський Союз, укази Президента України “Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими

Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)”, “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу”, “Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади”, “Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу”, Постанова Кабінету Міністрів України “Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” тощо.

Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає, що процес адаптації має на увазі зближення та поступове приведення законодавства України у відповідність із нормами ЄС.

Метою такого зближення є:

забезпечення відповідності норм України зобов’язанням, що випливають з Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами, інших міжнародних договорів, що стосуються співпраці України з ЄС;

- розвитку вітчизняного законодавства у напрямі його зближення до законодавства ЄС та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проєктів актів законодавства;

- створення правової бази для входження України до ЄС.

Положеннями Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу увага акцентована на тому, що впровадження адаптованого законодавства, яке є найважливішим елементом процесу адаптації законодавства, потребуватиме утворення відповідних структур та розроблення дієвих механізмів, належного професійного рівня, а також технічного оснащення працівників органів виконавчої влади, запровадження ефективного механізму судового захисту прав та інтересів учасників правовідносин, які виникають на основі цих норм. З метою належної організації процесу адаптації законодавства Концепція визначає питання щодо фінансового, інформаційного, наукового та кадрового забезпечення.

З метою формування передумов до підготовки законодавчої бази для вступу України в ЄС 21 листопада 2002 року законом України було ухвалено Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Дана Концепція визначає передумови розробки Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, її головні задачі, принципи, фінансування, а також структуру. Концепцією Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначено політико-правове підґрунтя для адаптації законодавства України до законодавства ЄС, а саме прийняття таких законодавчих актів, як:

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 року, де визначено пріоритетні напрями наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу;

Спільна стратегія щодо України, схвалена Європейською Радою на Гельсінському саміті 11 грудня 1999 року, де Європейський Союз підтримав процес економічних перетворень в Україні та поступове наближення законодавства України до законодавства Європейського Союзу у визначених пріоритетних сферах;

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, яка затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року, де підкреслено базові положення зовнішньополітичної стратегії щодо інтегрування України в європейський простір, мету та етапи правової адаптації;

Програма інтеграції України до ЄС, схвалена Указом Президента України від 14 вересня 2000 року, де підкреслено шляхи й темпи реалізації окремих пріоритетів, які мають бути обумовлені ходом проведення реформ та спрямовані на досягнення критеріїв, які впливають із цілей валютного, економічного та політичного союзу членів Європейського Союзу і сформульовані Європейською Радою на Копенгагенському саміті в 1993 році;

Указ Президента України від 30 серпня 2000 року, який спрямований на координацію діяльності органів влади з питань адаптації законодавства при Президентові України;

Указ Президента України від 9 лютого 1999 року “Про заходи щодо вдосконалення нормотворчої діяльності органів виконавчої влади”, на виконання якого КМУ запроваджено систему планування, координації та контролю за діяльністю та роботою з адаптації законодавства виконавчої влади, затверджено Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу має сім розділів і визначає передумови розробки Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, її структуру, завдання, принципи формування, виконання й фінансування.

Концепція визначає Загальнодержавну програму як комплекс взаємопов’язаних завдань з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, спрямованих на реалізацію політики та пріоритетних напрямів створення правової системи України шляхом удосконалення нормотворчої діяльності державної влади та запровадження єдиної системи планування та координації роботи з адаптації законодавства.

Метою Загальнодержавної програми є створення умов до підготовки нормотворчого поля для інтеграції України в ЄС. Головними завданнями Концепція визначає:

- запровадження відповідності законодавства України обов’язкам, що впливають із Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх членами, інших міжнародних договорів, які стосуються співробітництва України з ЄС;
- розвиток законодавства України в напрямку його наближення до норм Європейського Союзу та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проєктів законів та інших актів;

- створення правової бази для інтеграції України до ЄС;
- створення загальнодержавного механізму адаптації законодавства, який визначав би сфери та етапи адаптації законодавства, складовими елементами якого мають бути фінансове, інформаційне та наукове забезпечення;
- системність та узгодженість в роботі державної влади під час здійснення заходів адаптації законодавства;
- вдосконалення процедури планування нормотворчої діяльності на основі довгострокового розвитку законодавства України з метою його наближення до законодавства ЄС;
- розробка єдиних правил підготовки проєктів нормативно-правових актів у процесі синхронізації законодавства;
- вдосконалення кадрового забезпечення в органах влади, підготовка фахівців, які відповідали б особливим вимогам, що ставляться до учасників адаптації законодавства;
- підвищення рівня володіння офіційними мовами членів Європейського Союзу державних службовців;
- вдосконалення порядку підготовки пропозицій щодо об'ємів фінансування заходів із адаптації законодавства в межах Державного бюджету України.

На першому етапі адаптації законодавства України, що триває в даний період, у Загальнодержавній програмі перевага повинна надаватися заходам, спрямованим на забезпечення:

- розвитку відповідно до вимог, визначених у Декларації, прийнятій Європейською Радою на Копенгагенському саміті у червні 1993 року, правової системи в Україні, яка б підтримувала досягнення стабільності у суспільстві, верховенство права, прав людини і забезпечувала розвиток ринкової економіки;
- приведення законодавства України у відповідність із стандартами Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх членами, інших договорів, які стосуються співпраці України та Європейського Союзу;

- розвитку законодавства України за виділеними Загальнодержавною програмою пріоритетними сферами у напрямі його поступового наближення до законодавства Європейського Союзу;

- вибіркового перегляду законодавства України у пріоритетних сферах адаптації з метою забезпечення його відповідності законодавству Європейського Союзу.

Початок наступного етапу процесу адаптації законодавства, під час якого Україна повинна забезпечити більш високий ступінь відповідності свого законодавства законодавству Європейського Союзу, буде пов'язаний, зокрема, з набуттям Україною членства у Світовій організації торгівлі, створенням зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, укладенням Угоди про асоційоване членство України в Європейському Союзі або іншими подіями такого роду.

Загальнодержавна програма повинна складатися з окремих розділів, які визначаються відповідно до пріоритетних сфер адаптації законодавства та мають містити, зокрема:

- опис законодавства України у відповідній галузі;
- аналіз відповідного законодавства Європейського Союзу та політики Європейського Союзу у цій сфері, а також перелік найважливіших законодавчих актів Європейського Союзу, які повинні бути враховані у процесі адаптації;

- оцінку відповідності законодавства України законодавству Європейського Союзу;

- визначення заходів з адаптації законодавства із зазначенням проектів нормативно-правових актів, які повинні бути розроблені, або законодавчих актів, до яких мають бути внесені зміни і доповнення, або які повинні бути визнані такими, що втратили чинність;

- економічну, соціальну та політичну оцінку змін, що очікуються у зв'язку зі здійсненням відповідних заходів у цій сфері, визначення інституційних змін (створення нових інституцій або зміна характеру вже існуючих) та інших наслідків, спричинених набранням чинності новими правовими нормами,

включаючи зміну адміністративних або судових процедур, зміну процедур контролю за дотриманням технічних норм тощо;

- визначення потреби у нових кадрах, обладнанні та інформаційній мережі, що необхідні для здійснення заходів з адаптації законодавства, а також заходи щодо їх підготовки та підвищення кваліфікації, в тому числі інтенсивне підвищення рівня знання іноземних мов;

- прогнозовані строки виконання заходів з адаптації законодавства;

- перспективні обсяги видатків на здійснення заходів з адаптації законодавства (витрати на підготовку нормативно-правових актів, навчання, інституційні зміни, проведення порівняльно-правових досліджень, розроблення глосарію термінів європейського права, забезпечення необхідним обладнанням тощо).

Метою синхронізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням правил, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають бажання вступити до нього [70].

Acquis communautaire – правова система Європейського Союзу, що включає акти законодавства ЄС, прийняті в межах Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ. Поняття “*acquis communautaire*” має на увазі досягнення в галузі права. До джерел *acquis communautaire* належать: первинне законодавство (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства, Договір про заснування Європейського співтовариства, Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії, Договір про утворення Європейського Союзу, Договір про Європейський Союз, Договір про злиття 1965 року; акти про приєднання країн-членів; вторинне законодавство (директиви, регламенти, рішення, рішення Європейського суду тощо).

З урахуванням етапів адаптації законодавства Програмою визначено етапи її виконання – перший етап Програми розрахований на 2004-2007 роки, періоди

наступних етапів визначаються залежно від результатів, які досягнуті на попередніх етапах, економічної та соціальної ситуації, яка складеться в Україні, а також розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України та Європейського Союзу.

З метою ефективного забезпечення виконання Загальнодержавної програми синхронізації законодавства України до законодавства ЄС 15 жовтня 2004 року Постановою Кабінету Міністрів України було створено Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та 24 грудня 2004 року у складі Міністерства юстиції на базі Центру європейського та порівняльного права, який було ліквідовано, – Державний департамент з питань адаптації законодавства як урядовий орган державного управління [71].

На Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу покладені такі завдання:

- розроблення пропозицій стосовно розвитку співробітництва з ЄС у сфері синхронізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу;
- формування спільних підходів до діяльності з адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- визначення переліку органів влади, відповідальних за організацію роботи із синхронізації законодавства України до законодавства ЄС;
- підготовка плану заходів із виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- розгляд реалізації плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС;
- підготовка та подання Верховній Раді України доповіді про стан виконання Програми.

Отже, процес синхронізації законодавства України до норм європейського права охоплює різні сфери діяльності органів влади, державних та недержавних організацій та об'єднань і передбачає великий обсяг роботи з формування

необхідного інституційного та адміністративного забезпечення процесу євроінтеграції України. Важливим етапом подальшого розвитку процесу синхронізації українського законодавства залишається питання нормативно-правового регулювання діяльності державних інститутів України у сфері європейської інтеграції.

3.2 Тарифні обмеження зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС

Модернізація національної тарифної та нетарифної політики відбувається на основі положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, до якої входять такі глави: «Національний режим та доступ товарів на ринки», «Засоби захисту торгівлі», «Технічні бар'єри в торгівлі», «Санітарні та фіто-санітарні заходи», «Митні питання та сприяння торгівлі» та ін., що буде сприяти не лише збільшенню об'ємів експорту та імпорту між учасниками Угоди, а й структурним змінам в економіці України. Основою реформування регулювання зовнішньої торгівлі в Україні є гармонізація національного законодавства відповідно до стандартів ЄС. На 2019 р. досягнуто успіхи майже за всіма напрямками реформ та закладено основи для подальшого вдосконалення правового забезпечення [73].

Лібералізація системи тарифного регулювання в Україні розпочалася зі вступом до СОТ. До того часу основу вітчизняної політики у сфері митного регулювання доступу товарів на внутрішній ринок формували тарифні обмеження. Найнижчий рівень середньозваженої ставки ввізного мита зафіксовано у 2009 р. – 1,64%.

Перевищення середньоарифметичної ставки митного тарифу над середньозваженою свідчило про виконання митним тарифом України протекціоністської функції, передусім сільськогосподарських товарів. Позитивна динаміка коефіцієнта лібералізації торгівлі впродовж 2008–2013 рр. (у 2013 р. – на 30,1%, у тому числі на ринку продукції сільського господарства –

на 41,5%, промислових товарів – на 30,8%) свідчила про спрощення руху товарів [74].

Проте рівень зв'язаного тарифу України був чи не найнижчим серед країн – торговельних партнерів, що негативно позначалося на ціновій конкурентоспроможності вітчизняного виробника через політику обмінного курсу та високі темпи інфляції всередині країни. На момент підписання Угоди про асоційоване членство України в ЄС застарілі заходи протекціонізму все ще стримували активізацію вітчизняних виробників на міжнародному ринку та не відповідали ні зобов'язанням у межах СОТ, ні довгостроковим національним інтересам. Заходи щодо реалізації відносин між Україною та ЄС із приводу асоціації стали основним стратегічним напрямом модернізації національної регуляторної політики України, зокрема у секторі тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічних відносин.

Зі створенням зони вільної торгівлі України з ЄС лібералізація тарифних і нетарифних інструментів регулювання відбувається нерівномірно: скасування імпорتنих мит для більшості видів продукції протягом 3-7 років в Україні супроводжується тарифною лібералізацією в ЄС.

В цілому Україна та ЄС мають плани скасувати імпорتنі мита на 97% та на 96,3% тарифні лінії [74]. Україна впродовж 10 років зменшуватиме ввізні мита на аграрну продукцію та переробну промисловість, які є стратегічно важливими для неї (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Зміна тарифного захисту України та ЄС за умов ЗВТ

Найменування групи, розділу за УКТЗЕД	Середня арифметична ставка ввізного мита					
	Діюча		З моменту набуття угодою чинності		11-й рік	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Усього по митному тарифу	4,95	7,6	2,42	0,5	0,32	0,05
по товарах груп УКТЗЕД 01-24 (сільське господарство)	9,24	19,8	6,77	0,5	1,38	0,24
по товарах груп УКТЗЕД 25-97 (промислові та перероблені сільськогосподарські товари)	3,67	3,9	1,12	0,5	0	0

Джерело: [78]

Завдяки негайному скасуванню діючих тарифів ЄС для 94,7% товарних груп українських товарів в Україні запроваджено негайний преференційний режим лише для 49,2 % європейських товарів з ЄС. Після семи років перехідного періоду частка експорту ЄС, до якої Україна запровадить тарифну лібералізацію, буде збільшена до 96% [63].

Скасування імпортного мита в Україні за 3-5 років поширюється на деякі види мінеральної продукції, органічної продукції хімічної промисловості, добрив, автомобільних шин, шкіряних виробів і текстильних товарів.

Для захисту вітчизняної автомобільної галузі, яка пристосувалася до зменшення імпортних мит із 25% до 10% унаслідок вступу України до СОТ, для виробників легкових та вантажних автомобілів встановлено винятковий тривалий перехідний період – 10 років. У перший рік імпортне мито знижується переважно до 9–10% із подальшим поступовим скасуванням протягом 7–10 років. Починаючи з другого року запровадження ЗВТ Україна може до 15 років зберігати імпортний тариф на рівні 10%, якщо протягом попереднього року обсяг імпорту з ЄС перевищив 45 тис. автомобілів або імпорту з ЄС становив 25% від загальної кількості нових автомобілів, проданих на українському ринку.

Проте такі спеціальні захисні заходи вітчизняного виробника можуть стати додатковим тягарем для кінцевого споживача «дорогого» імпорту й ускладнити інтеграцію автомобільної промисловості України до конкурентоспроможних європейських ланцюгів постачання.

Спеціальні умови лібералізації запроваджено і для української текстильної промисловості: зниження ввізного мита на вживаний одяг на п'ять років супроводжуватиметься застосуванням вхідних цін.

Україна зобов'язана скасувати ставки імпортного мита на 88,5% товарних позицій сільськогосподарської (с/г) продукції. Сьогодні мита на вказані товари спростовано на 35,2% тарифних ліній (тоді як Євросоюзом – 83,1%). Для решти продуктів європейських країн встановлено перехідний період – сім років [63].

Однак ставки імпортного мита скасовані не за усіма с/г товарами. До 8,7% від загального обсягу тарифів на товари АПК передбачено проведення протягом

5–10 років обмеженого лінійного скорочення на 20–60% (зокрема, для молочної продукції, яєць, цукру, олій і жирів тваринного походження) зі збереженням залишкових рівнів тарифів після закінчення перехідного періоду.

Для порівняння: ЄС знизить тарифи на продукцію АПК практично повністю у всіх випадках, причому встановлено значно коротші перехідні періоди, ніж в Україні: 82,2% від усіх відповідних тарифів буде скасовано негайно і тільки 1,2% буде знижено до нуля протягом семи років.

Україна нарівні з ЄС зобов'язалася поступово скасовувати діючі експортні мита впродовж 10 років, не запроваджуючи при цьому нових, адже в ЄС вони інтерпретуються як непряма субсидія для вітчизняної промисловості. Відносно деяких груп товарів (насіння соняшнику, шкірсировина, окремі види продукції з металу, сталі та міді) уведено в дію спеціальний захисний механізм (на 15 років), за яким встановлено обов'язкове стягнення додаткового збору в разі перевищення загального обсягу експорту з України до ЄС встановленого граничного рівня.

Попри двосторонню домовленість про заборону збільшення ставки діючого мита або запровадження нового мита на продукцію походженням з країни – учасниці угоди в 2015 р. Україна вимушено збільшила на 5% ставку ввізного мита на промислові товари й на 10% – на продукцію АПК для суттєвого скорочення її золотовалютних резервів та відновлення платіжного балансу. Зважаючи на економічну кризу в Україні, ЄС та більшість членів СОТ визнали ці заходи правочинними в межах правил організації в частині платіжного балансу (ст. XII ГАТТ), якщо Україна припинить їх застосування до кінця 2016 р. Надбавку було скасовано 1 січня 2016 р.

В Україні почали діяти правила визначення походження, що встановлюють порядок визначення місця повного виробництва, критеріїв достатньої обробки або переробки на території країн-партнерів, що надає право вітчизняному виробнику на отримання сертифікату з перевезення товару EUR.1 або декларації інвойс.

Двостороння кумуляція походження передбачає можливість використання виробниками ЄС і України матеріалів та компонентів походженням із країни іншої сторони, неначе вони походять із власної країни, для отримання преференційного режиму.

Надання сертифікату EUR.1 здійснюється безоплатно митними органами з початку 2016 р. Проте його отримання не обов'язкове в разі неперевищення загальною фактурною вартістю партії товарів українського походження 6 тис. євро, якщо експорт здійснює уповноважений економічний оператор, або в європейських державах по відношенню до імпорту продукції затверджені нульові ставки мита (за винятком положень Правил походження щодо кумуляції та квот).

Зважаючи на приєднання України до Регіональної конвенції про пан-євросередземноморські преференційні правила походження (ПЄМ) у 2018 р., на договірні сторони якої у 2017 р. припало 60% обсягу вітчизняного експорту та 50% від загального обсягу імпорту, використання ідентичних правил походження та діагональної кумуляції дасть можливість експортерам користуватися пільговими ставками мита і сприятиме їх залученню до міжнародних ланцюгів створення доданої вартості, збільшенню обсягів іноземного інвестування [68].

Позитивно вплине приєднання України до Конвенції на виробників автомобільних комплектуючих, деревообробну і текстильну промисловість, виробництво взуття та машинобудування.

Україною укладено угоди про вільну торгівлю (УВТ) із такими учасниками ПЄМ, як ЄС, ЄАВТ, Грузія, Македонія, Молдова, Чорногорія, у межах яких іде заміна специфічних (притаманних для кожної країни) протоколів про походження товарів нормами Конвенції. На завершальній стадії процес підготовки до підписання угоди про вільну торгівлю з Туреччиною, Ізраїлем, Сербією [65].

Проте, реалізуючи свої зобов'язання стосовно «комфортної» поступової лібералізації доступу до вітчизняного ринку європейської продукції, Україна

фактично позбавлена можливості реалізації захисних механізмів щодо власних ключових галузей економіки, які сприймаються ЄС як порушення вимог про неприпустимість торговельних бар'єрів. Наприклад, визнано неприпустимим уведення Україною з 1 листопада 2015 р. заборони на експорт деревини у необробленому стані внаслідок невиправдано низького рівня валютних надходжень від вивезення кругляка за кордон (лише 0,9% від загального обсягу експорту), що призвело до безконтрольної вирубки лісів і зменшення лісистості з 16% у 1996 р. до 11% у 2015 р. за оптимального значення цього показника 20% [66].

При цьому переважають захисні механізми з боку ЄС. Тоді як Україною застосовано тарифні квоти для 2,8% тарифних позицій для с/г товарів з ЄС (у т. ч. м'яса і цукру), доступ до європейського ринку для вітчизняних товарів є обмеженим, що виявляється у запровадженні тарифних квот на експорт українських товарів, які не завжди враховують специфіку національного господарства. Це призводить до швидкого вичерпання річних обсягів безмитних квот за окремими групами товарів, а в інших випадках безмитні квоти залишаються незатребуваними.

Збільшення деяких торгових преференцій для України з боку ЄС (у 2017 р. тарифні квоти зросли у середньому на 10% для 18 вітчизняних агро-харчових товарів (меду, м'яса птиці, круп та борошна та ін.) не є виключно позитивним фактом, з огляду на положення ст. 4 резолюції Європейського Парламенту, де йдеться про можливість уведення у будь-який час мита на товар українського походження (у разі його імпорту), якщо виникнуть серйозні труднощі у виробників з ЄС.

Термін дії та обсяги надання торгових преференцій пов'язуються з ефективністю проведення Україною реформ за різними напрямками суспільного розвитку.

Очевидним є факт забезпечення ЄС захисту власних економічних інтересів в односторонньому порядку. У ст. 32-1 Угоди затверджено пряму заборону будь-якого виду експортних субсидій на с/г товари, призначені для вивезення,

натомість у ст. 40-1 закріплено право ЄС на субсидії в односторонньому порядку [67].

Вдосконалення вітчизняної митної політики відповідно до вимог ЄС здійснюється згідно з Дорожньою картою євроінтеграційних реформ (2015 р.) та за участю міжнародних програм і організацій із питань митної безпеки, які сприяють: обміну інформацією з метою формування інституціональної спроможності, необхідної для синхронізації національного законодавства; державному управлінню інституціями для їх ефективної роботи в ЄС; засвоєнню масштабного правового доробку ЄС; скороченню перехідного періоду; економічному та соціальному зближенню [68].

Серед основних проблем вітчизняної митниці – застарілість технічного оснащення, витратність процесу митних процедур, корупція. Якщо імпортери пов'язують свої проблеми насамперед із валютним регулюванням, то експортери вказують на погану транспортну інфраструктуру та бюрократію. Хоча у 2017 р. більшість (54%) підприємств проходила митницю через «єдине вікно», витрачаючи на всі процедури в середньому чотири години.

Затримка з ухваленням у 2017 р. Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами та єдиного режиму транзиту, регламентів, якими встановлюється Митний кодекс Союзу, системи Співтовариства для звільнення від сплати мит, норм про митний контроль над дотриманням прав інтелектуальної власності унеможливила впровадження деяких практичних заходів, зокрема: визначення механізмів взаємної допомоги у сфері подання претензій; закріплення процедури виконання митних формальностей; визначення правил використання електронної системи транзиту для виконання митних формальностей та ін. Отже, домовленості, прописані в операційних висновках Митного підкомітету співробітництва «Україна – ЄС» від 15 червня 2017 р., що стосувалися уповноважених економічних операторів та впровадження вторинного законодавства у цій сфері, не були досягнуті в повному обсягу в указаний час.

Основними перешкодами ефективного функціонування системи «єдиного вікна» в Україні як ключового елемента механізму спрощення процедур торгівлі, що вимагає адаптації вітчизняного законодавства до зобов'язань держави у рамках Угоди СОТ «Про застосування санітарних та фіто-санітарних заходів» та «Про спрощення процедур торгівлі» та світових практик (у т. ч. митних прототипів, які зазначені в Угоді про асоціацію), є: відсутність у деяких регіонах України комп'ютерного забезпечення та мережі Інтернет; статус електронного документа як повного еквівалента паперового документа досі не затверджено, тому на практиці митниця вимагає подання документів у паперовому вигляді; під виглядом «електронного декларування» товарів замість електронного запису міжнародно визнаного формату використовуються звичайні скановані електронні копії паперових документів.

Важливим досягненням на шляху приєднання нашої держави до Конвенції про єдиний режим транзиту 2017 р. є прийняття необхідного нормативно-правового забезпечення впровадження комунікації з Новою комп'ютеризованою транзитною системою ЄС (NCTS) та єдиного документа. Успішне функціонування національної системи NCTS в односторонньому порядку в тестовому режимі є необхідною умовою для отримання запрошення щодо приєднання до Конвенції, що спростить умови ведення міжнародної торгівлі для суб'єктів господарювання.

В Україні очікується докорінна зміна митниці за напрямками: зміна структури митних органів; аудит та регламентування митних процедур і процесів відповідно до світових стандартів; систематизація законодавства; модернізація ІТ-системи митниці; безпека митних даних; реформа системи оцінки митної вартості товарів; розвиток міжнародного митного співробітництва; створення власного моніторингового центру; розвиток автоматизованої системи управління ризиками; нова кадрова політика та ін.

Прискорення реформ у митній сфері поставить Україну на один щабель із високорозвиненими країнами та дасть змогу використати переваги, отримані в результаті введення в дію Угоди про вільну торгівлю з ЄС.

З-поміж усіх нетарифних засобів регулювання зовнішньої торгівлі країни ЄС віддають перевагу технічним бар'ерам (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Нетарифне регулювання у країнах ЄС та Україні в 2015–2019 рр., кількість ініційованих та діючих заходів

Назва заходу	2015		2016		2017		2018		2019	
	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС	Україна	ЄС
Санітарні та фіто-санітарні заходи	93	480	103	534	108	569	120	591	120	644
Технічні бар'єри торгівлі	94	787	99	868	106	943	113	1046	131	1140
Антидемпінгові заходи	26	109	19	117	17	123	18	127	18	123
Компенсаційні заходи	-	18	1	16	1	14	1	16	1	16
Гарантії	3	-	3	-	3	-	2	-	2	-
Спеціальні гарантії	-	27	-	27	-	27	-	27	-	27
Кількісні обмеження	3	11	4	12	4	12	4	18	4	18
Тарифні квоти	1	87	1	87	1	87	1	87	1	87

Джерело: [58]

Наприклад, у 2017 р. ЄС ініціював 1 140 заходів. Суворі норми у сфері безпечності продукції спричиняють збільшення кількості санітарних і фіто-санітарних заходів (у 2017 р. – до 644 од). Україна порівняно з ЄС застосовує незначну кількість нетарифних заходів.

Подолання технічних бар'єрів у торгівлі промисловою продукцією є важливою умовою для ефективного функціонування всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, наближення українських виробників промислової продукції до ринку ЄС та нарощення експорту товарів із високою доданою вартістю з України.

Європейська система технічного регулювання визнана найбільш ефективною у світі у сфері усунення технічних бар'єрів у міжнародній торгівлі. Основні вимоги до безпечності й якості продукції зазначені у технічних регламентах ЄС і є обов'язковими на відміну від гармонізованих стандартів ЄС,

які розроблено в рамках технічних регламентів і вважаються добровільними. Дотримання під час виробництва продукції одного з гармонізованих стандартів ЄС означає загальне дотримання базових вимог, окреслених у технічному регламенті. Контроль над дотриманням вимог технічних регламентів здійснюється за допомогою організації системи ринкового нагляду.

Україна вчасно провела гармонізацію законодавства з правом ЄС та ухвалила всі закони у цій сфері ще до визначеного терміну виконання обов'язків.

Згідно із Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 10 лютого 2016 р. здійснюється поступова реформа вітчизняної системи технічного регулювання шляхом переходу від обов'язкової сертифікації в державній системі сертифікації до європейської системи оцінки відповідності. З 1 січня 2018 р. спростовано державну систему обов'язкової та добровільної сертифікації продукції, що впроваджена в Україні Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» № 46-93 від 10 травня 1993 р. [70].

На шляху гармонізації в галузі технічних регламентів виникла низка перешкод, зокрема труднощі в імплементації техрегламентів та директив, які перебувають у віданні кількох структур.

Україна запроваджує європейські норми (EN) із скасуванням конфліктних національних та міждержавних стандартів (ГОСТів). На початок 2018 р. фонд національних стандартів налічував 23 677 од., з яких 13 211 – міжнародні та європейські стандарти, прийняті як національні. Їх застосування свідчить про відповідність продукції вимогам зазначених технічних регламентів (отримання презумпції відповідності). Прийнято національні стандарти, ідентичні гармонізованим європейським, та відповідність яким надає презумпцію відповідності вимогам технічних регламентів; у повному обсязі (14 475) спростовано міждержавні стандарти (ГОСТи), розроблені до 1992 р. [71].

Разом із підготовкою проекту закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо військових стандартів» розпочато формування

нової системи військової стандартизації в Україні, у межах якої будуть прийматися стандарти НАТО.

У галузі метрології у 2017 р. завершено створення чотирьох державних первинних еталонів та впроваджено атестацію аудиторів. Віднині національні органи беруть участь у європейських організаціях зі стандартизації, метрології, оцінки відповідності. Україною отримано статус організації-компаньйона (CSB) в Європейському комітеті зі стандартизації (CEN) та Європейському комітеті зі стандартизації в галузі електротехніки (CENELEC), підписано Меморандум про взаєморозуміння між Національним органом стандартизації та Європейським інститутом телекомунікаційних стандартів ETSI, що прискорить наближення вітчизняної системи стандартизації до європейської. Діяльність Національного агентства з акредитації України (НААУ) визнано в ЄС.

Серед переваг запровадження положень Угоди АСАА слід відзначити [62–65]: поступове зниження нетарифних бар'єрів у зовнішньоторговельних відносинах з європейськими та іншими країнами світу, що відкриє нові ринки та активізуватиме експортні операції внаслідок взаємного визнання сертифікатів відповідності між Україною та ЄС у пріоритетних секторах промисловості; забезпечення високого рівня безпеки продукції та послуг, витіснення з ринку дешевих товарів, що зумовить кращий захист прав споживачів від неякісних товарів, сприятиме поліпшенню їхнього здоров'я та зменшенню травматичних ситуацій. Імплементация Україною Угоди АСАА означатиме завершення створення системи технічного регулювання, горизонтально гармонізованої з європейською.

Основним ризиком для вітчизняних підприємств є необхідність значного обсягу витрат на пристосування до нової системи.

Відбувається перший етап підготовки до підписання Угоди АСАА щодо трьох секторів промислових товарів (електричне обладнання; електромагнітна сумісність обладнання; безпека машин), у ході якого вітчизняні технічні регламенти приведено у відповідність до європейських, призначено органи з оцінки відповідності, оновлено переліки національних стандартів тощо.

Попри позитивну оцінку вітчизняного законодавства процес підготовки до підписання Угоди АСАА в 2017 р. уповільнився через відсутність повної відповідності нормам ЄС окремих положень законів у сфері регламентів та оцінки відповідності, державного ринкового нагляду і контролю нехарчової продукції, низький рівень комунікації між органами ринкового нагляду, невідповідність кадрового забезпечення, несвоєчасне здійснення заходів щодо запиту бюджетного фінансування закупівлі зразків нехарчової продукції.

Основною перешкодою створення в Україні системи оцінки відповідності продукції вітчизняними органами з оцінки відповідності є труднощі з нотифікацією некомпетентних органів, які не проводять реальних випробувань та нездатні оцінити протокол випробувань, виданий іншою лабораторією, що здешевлює їхні послуги та підвищує привабливість для несумлінних суб'єктів бізнесу. Міністерство економічного розвитку та торгівлі України та Американська торговельна палата визначили напрями внесення поправок до законодавства про маркування окремих видів продукції та до Закону «Про захист прав споживачів» і подальшої співпраці щодо імплементації міжнародних й європейських норм до системи технічного регулювання України [75].

Модернізація вітчизняної митно-тарифної та нетарифної політики відповідно до положень розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію відбувається повільно, зважаючи на внутрішні стримуючі чинники (зокрема, повільний процес гармонізації українського законодавства через несистемну роботу парламенту та уряду) та зовнішні чинники (дискримінаційне ставлення до України офіційних органів ЄС та запровадження ними нерівноцінних захисних механізмів європейського ринку).

Серед позитивних здобутків на шляху реформування системи регулювання виділено: застосування перехідного періоду для тарифної лібералізації з метою захисту вітчизняного виробника на тлі негайного скасування імпорتنих мит в ЄС; забезпечення на перспективу можливості лібералізації торгівлі за умовами угод про вільну торгівлю у регіоні ПЄМ з огляду на набуття Україною статусу учасниці Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні

правила походження; наближення до завершального етапу створення системи технічного регулювання, горизонтально гармонізованої з відповідною системою ЄС; реформування системи безпеності харчових продуктів на основі впровадження базових європейських стандартів та практик відповідно до Стратегії СФЗ України; реформування української митної справи відповідно до вимог ЄС (ратифікація Угоди про спрощення торгівлі, впровадження системи «єдиного вікна»); підготовчі заходи до підписання Конвенції про єдиний режим транзиту; розробка концепції реформування митниці.

3.3 Перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами ЄС

Підготовка і реалізація поглибленої та всеохоплюючої Угоди про асоціацію з ЄС передбачає протягом 10-15 років здійснити укладання двосторонніх угод між Україною та країнами ЄС про співробітництво, в тому числі у сфері транспорту, які мають готуватися із врахуванням умов трансформації європейської транспортної політики під впливом вимог сучасного світу та інтенсивного розвитку міжнародної торгівлі. Так, до пріоритетних напрямів співпраці України та ЄС належать [78]:

- розвиток транспортної інфраструктури України та її інтеграція до європейської транспортної системи;
- підвищення рівня безпеки на транспорті та адаптація національного законодавства із залученням проекту Європейської комісії TWINNING;
- модернізація основних фондів і рухомого складу транспорту;
- створення Спільного повітряного простору між Україною та ЄС.

Існують можливості співробітництва України з країнами ЄС у розвитку транс'європейських транспортних мереж (TEN-T). Європейський Союз ухвалив програму TRANS-EUROPEAN TRANSPORT NETWORK POLICY (TEN-T), яка спрямована на утворення окремої мережі, яка об'єднає наземний, морський і

повітряний транспорт. Також ЄС здійснює реалізацію 30 проєктів, частину з яких уже завершено.

У співпраці України з ЄС на повітряному транспорті значення має реалізація положень Повітряного кодексу, який прийнятий Верховною Радою України у травні 2011 р. Він координує правові основи загальної діяльності на повітряному транспорті, державного регулювання авіа-галузі, використання повітряного простору України, яке спрямоване на гарантування безпеки, забезпечення інтересів держави й національної безпеки, процесу задоволення потреб суспільства та економіки країни у повітряних перевезеннях. Кодекс передбачає імплементацію вимог міжнародних організацій, зокрема щодо безпеки захисту прав пасажирів. При цьому передбачається розділити авіацію на цивільну та державну. Цивільна поділяється на комерційну та авіацію загального призначення. Кодекс також містить правила відшкодування збитків пасажирів від затримки рейсів або зміни маршрутів, умови перетинання кордону авіаційними засобами, визначає органи держави, які відповідають за функціонування повітряного транспорту. Так, можна стверджувати, що Повітряний кодекс України включає виконання вимог міжнародних організацій з повітряного транспорту, зокрема: Об'єднаних авіаційних сил Європи (JAA), Європейської конференції цивільної авіації (ЄКЦА), Європейської організації з безпеки аеронавігації (Євроконтроль), а також висновків та рекомендацій Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) про необхідність покращення законодавства України. Практика співпраці у створенні Спільного авіаційного простору показує, що Україна має умови для виконання міжнародних вимог до складу льотної техніки, кваліфікації пілотів, стану та повноти послуг, що надаються службами аеропортів.

Перспективним напрямом співпраці України та ЄС є залучення додаткових обсягів транзитних вантажопотоків через Україну та розгалуження мережі МТК за рахунок нових напрямів руху.

Україна отримує фінансову й технічну допомогу від ЄС для підтримки реалізації основ розвитку національної транспортної галузі. Між Урядом

України та Європейською Комісією підписано угоди про фінансування трьох програм щодо надання Україні допомоги з боку ЄС: програма «Підтримка впровадження транспортної стратегії України» (65 млн євро); програма «Підтримка реалізації Стратегії національної екологічної політики України» (35 млн євро); програма «Твіннінг і технічна допомога для підтримки Європейської політики сусідства» (16 млн євро). Угоди передбачають надання Україні ресурсів на безоплатній та безповоротній основі.

Метою реалізації програми «Підтримка впровадження транспортної стратегії України» є впровадження пріоритетів розвитку транспортної галузі, зміцнення співробітництва Україна – ЄС стосовно пріоритетів, визначених Порядком денним Договору про Асоціацію Україна-ЄС та іншими угодами. Підтримка ЄС спрямована на реформування транспортної галузі України, зокрема, залізничної, покращення безпеки на автошляхах, в авіапросторі та судноплавстві, зростання транспортних потоків через Україну.

Україна приймає активну участь у діяльності європейських організацій, які визначають напрями розвитку міжнародного економічного співробітництва та механізми співпраці між країнами, у тому числі у галузі транспорту: Європейської Конференції Міністрів Транспорту (ЄКМТ), що функціонує у складі Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР), а також Комітетів Європейської Економічної Комісії ООН (Комітету по транспорту та Підкомітету по внутрішньому транспорту по міжнародним перевезенням та логістиці, а також Комітету по торгівлі у складі Центру з питань спрощення і модернізації процедур торгівлі та електронного бізнесу (CEFACT)); Європейського агентства залізниць (ERA), Євразійської транспортної конференції (МСАТ) тощо.

Однак, важливими чинниками, які гальмують процес розвитку співробітництва між Україною та ЄС, є такі:

- законодавство України є недосконалим (у порівнянні із законодавством країн ЄС) у сфері митного, податкового та інвестиційного регулювання;
- українські та іноземні перевізники знаходяться в нерівних умовах, які

обумовлені відсутністю віз для в'їзду на територію України, у тому числі під час здійснення транзитних перевезень із/в інші країни їм не потрібен дозвіл;

- оновлення парку складу українських перевізників відбувається не дуже швидко, зокрема, через високі відсоткові ставки за кредитами банків для українських перевізників;

- не завершено процес впровадження нормативно- правових актів у сфері

приватизації під час будівництва та передачі об'єктів транспортної інфраструктури у концесію;

- незадовільним є стан рухомого складу залізниць, низький рівень швидкості перевезень;

- низькою є активність реалізації проектів із будівництва швидкісних доріг (залізничних, автомобільних), у т. ч. платних, впровадження та розвитку мультимодального транспорту.

Налагодження тісного співробітництва України з країнами ЄС прискорить інтеграцію українського транспорту до європейської транспортної системи, впровадження принципів європейської транспортної політики в Україні. Транспорт має розвиватися швидкими темпами, що сприятиме укріпленню зовнішньоекономічних зв'язків України, її розвитку, залученню транзиту, збільшенню об'ємів валютних надходжень, оптимізації товаропотоків.

Основами співпраці України з країнами ЄС у реалізації потенціалу транспортної галузі України мають бути такі:

1. Розвиток та удосконалення українського законодавства у сфері транспорту, адаптація законодавчої бази України до законодавства ЄС, що потребує:

- доопрацювання Укрзалізницею спільно з Міністерством інфраструктури України проекту Закону України «Про особливості реформування залізничного транспорту», спрямованого на створення умов та стимулів для модернізації, оновлення рухомого складу залізниць; підвищення якості та швидкості

перевезень, рівня комфорту з обслуговування пасажирів; поетапне розмежування пасажирського та вантажного залізничного руху;

- доопрацювання Державною службою автомобільних доріг України спільно з Міністерством інфраструктури України проекту Закону України «Про швидкісні автомобільні дороги», а саме, визначення у ньому умов та дійових механізмів залучення коштів на фінансування будівництва швидкісних доріг, а також врегулювання взаємодії учасників з міжнародними фінансовими організаціями;

- прийняття Державної економічної програми розвитку автомобільного транспорту, у якій варто зосередити увагу на прискоренні процесу оновлення автопарку шляхом нарощування обсягів випуску українськими підприємствами автомобільної техніки з урахуванням європейських вимог до їх економічності й екологічності;

- внесення змін до Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», передбачивши поетапну передачу функцій виробничої та господарської діяльності морських портів, залізниць, аеропортів приватним особам.

2. Розвиток митних інструментів, інформаційних систем, інфраструктури транзитних перевезень, що прискорить формування комплексної системи «Електронна митниця». Для цього Кабінету Міністрів України, Міністерству економічного розвитку і торгівлі України, Міністерству фінансів України, Державній митній службі України варто:

- привести митне законодавство у відповідність до вимог Конвенції про спрощення й гармонізацію митних процедур (Кіотської конвенції), Конвенції про спільну транзитну процедуру;

- впроваджувати принцип «єдиного вікна» при митному оформленні імпорту, експорту і транзиту в Україні;

- використовувати рекомендації та стандарти ЄЕК ООН, Всесвітньої митної організації та інших організації для спрощення та гармонізації потоків інформації, документів і елементів даних.

3. Створення системи національних правил організації схем перевезень транзитних вантажів за участі морського транспорту, залізничних шляхів, автотранспорту. Мова йде про здійснення поступового переходу до впровадження транспортно-логістичних схем, для чого необхідно прийняти Закон України «Про змішані (комбіновані) перевезення» як головний документ, що визначатиме правові засади впровадження комбінованих перевезень в Україні.

4. Процес інтеграції України до ринку ЄС потребує капітальних інвестицій, тому необхідно розвивати державно-приватне партнерство за участю відомих європейських компаній шляхом створення спільних підприємств на території морських торгових портів та аеропортів, укладання договорів про сумісну діяльність та лізинг.

Висновки до розділу 3

Визначено мету синхронізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка полягає у: забезпеченні відповідності законодавства України обов'язкам, які випливають з Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх членами, інших міжнародних договорів, які стосуються співпраці України з ЄС; розвитку національного законодавства у напрямку його зближення із законодавством ЄС та забезпечення достойного рівня підготовки в Україні проектів актів законодавства; створенні правової бази для інтеграції України до ЄС.

На Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу варто покласти такі завдання: розробка пропозицій щодо розвитку співпраці з Європейським Союзом у сфері синхронізації законодавства України із законодавством ЄС; формування однакових підходів до провадження діяльності з адаптації законодавства; визначення переліку органів виконавчої влади, відповідальних за організацію роботи із адаптації законодавства України до законодавства ЄС; підготовка

плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України; дослідження стану реалізації плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства; підготовка та подання Верховній Раді України щорічної доповіді про стан виконання Програми.

Серед позитивних здобутків на шляху реформування системи тарифного регулювання виділено: застосування перехідного періоду для тарифної лібералізації з метою захисту вітчизняного виробника на тлі негайного скасування імпорتنих мит в ЄС; забезпечення на перспективу можливості лібералізації торгівлі за умовами угод про вільну торгівлю у регіоні ПЄМ з огляду на набуття Україною статусу учасниці Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження; наближення до завершального етапу створення системи технічного регулювання, горизонтально гармонізованої з відповідною системою ЄС.

Визначено чинники, які стримують процес розвитку співпраці між Україною та ЄС: законодавство України є недосконалим (у порівнянні з законодавством ЄС) у сфері митного та інвестиційного регулювання; українські та іноземні перевізники знаходяться в неоднакових умовах конкуренції, які обумовлені відсутністю необхідності віз для в'їзду на територію України, у тому числі під час здійснення перевезень із третіх країн їм не потрібен дозвіл; оновлення парку складу українських перевізників відбувається повільно, зокрема, через високі ставки за кредитами банків для українських перевізників; не завершено підготовку та впровадження нормативно-правових актів у сфері приватизації, державно-приватного партнерства під час будівництва та передачі об'єктів транспортної інфраструктури в експлуатацію; незадовільним є технічний стан складу залізниць, низький рівень якості перевезень; низькою є активність у реалізації в Україні проєктів будівництва швидкісних доріг, у т. ч. платних, впровадження та розвитку мультимодального транспорту та логістики.

ВИСНОВКИ

Проаналізовано наукові підходи до поняття зовнішньоекономічної політики та зроблено порівняльний аналіз політики протекціонізму та фритредерства (вільної торгівлі).

Визначено, що протекціонізм захищає промисловість в період її виникнення та розвитку; підвищує рівень використання національних ресурсів; застосовуючи імпортні мита, покращує умови торгівлі і збільшує економічні вигоди; дозволяє пом'якшити кризу в тих галузях, які переживають труднощі у своєму економічному розвитку. У свою чергу політика фритредерства дає можливість підвищувати рівень і якість життя, оскільки розширює межі міжнародної спеціалізації відтворення на базі порівняльної переваги; створює кращі умови для розвитку конкуренції та стимулює впровадження нововведень як вітчизняними виробниками, так і у відносинах із зарубіжними країнами, що, у свою чергу, дозволяє поліпшити якість випущених благ; створює кращі передумови для розширення ринку; дає можливість оптимізувати розподіл виробничих ресурсів між країнами та ін.

Структуровано форми зовнішньоекономічних зв'язків, до яких належать: 1) міжнародна торгівля; 2) науково – технічне співробітництво; 3) науково-технічний обмін; 4) міжнародний рух капіталу; 5) створення спільних підприємств; 6) спеціалізація і кооперація виробництва; 7) міжнародна міграція.

Визначено, що набуття членства в ЄС передбачає для України послідовне здійснення таких заходів: проведення переговорів щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС; синхронізація законодавства України та країн ЄС у пріоритетних сферах; дотримання процедур, необхідних для набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; проведення переговорного процесу та створення митного союзу між Україною та ЄС; повне виконання Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та копенгагенських критеріїв членства в ЄС; створення реальних передумов для інтеграції України до ЄС.

Проаналізовано зовнішню торгівлю України товарами з країнами ЄС та визначено, що 2018 р. експорт товарів до країн ЄС зростав найшвидшими темпами (на 15% до 2019 р.) порівняно з іншими регіонами (до інших країн – на 5,6%), що вказує на переорієнтацію українських виробників на європейський ринок.

Характерною рисою в останні роки є деіндустріалізація експорту та закріплення його аграрної спрямованості. Українська економіка продовжує утверджуватися на світових ринках як ключовий аграрний актор. Продовольчі товари і сільгоспсировина у 2015–2019 рр. остаточно закріпилися як основа українського експорту, сформувавши у 2019 р. 34% (у I кварталі 2020 р. – 37,3%) експортних поставок (наприклад, у 2007 р. ця частка становила 12,8%).

На протигагу експортним тенденціям в імпорті в 2019 р. Україна наростила частку товарів машинобудівного комплексу (до 28,9% і 30,7% у I кварталі 2020 р.), скоротивши частку мінеральної сировини до 24,8% (20,3% у I кварталі 2020 р.)

Отже, аналіз показує, що сировинна спрямованість українського експорту, в тому числі за рахунок значної частки поставок продукції АПК, породжує значні ризики, зважаючи на залежність від кон'юктурних коливань та впровадження різних захисних заходів країн-партнерів із торгівлі.

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу визначено фактори впливу на експорт України товарів у країни ЄС. Серед обраних факторів, які потенційно можуть впливати на експорт товарів України в країни ЄС, реальний вплив здійснює ВВП України, зокрема фактор x_1 .

Цю гіпотезу доведено за допомогою побудови економетричної моделі лінійної регресії, а також зображено це графічно. Розроблена модель є адекватною, тому що розрахункові значення у на графіку майже повторюють траєкторію вхідних значень у.

Встановлено, що експорт послуг значно перевищує імпорт. Найвищі обсяги експорту послуг були у 2017 (13347,7 млн дол.) та 2018 (14233,2 млн дол.) роках. В 2018-2019 рр. найбільшим споживачем українських послуг стала

Німеччина: 14,9 % в 2018 році та 13,6 % в 2019 році. Найменшим споживачем послуг України серед представлених країн є Естонія (4,4 та 4,5 % в 2018 та 2019 роках відповідно).

За допомогою програмного забезпечення ВР_STAT розраховано прогноз експорту послуг України до Німеччини на 5 періодів уперед, тобто до 2024 року включно.

При збереженні наявної тенденції, яка спостерігалась протягом 2010-2019 рр. експорт українських послуг до Німеччини в 2024 році може скласти приблизно 600 млн. дол., тобто, як бачимо, стрімкого зростання не відбудеться, проте й зменшення – також. Зробити висновок про закріплення зовнішньоторговельних стосунків України з Німеччиною й надалі.

Визначено пріоритети реалізації Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки, а саме: сприяння економічному розвитку прикордонних регіонів України; підвищення стандартів і якості життя, добробуту і забезпечення безпеки життя та охорони довкілля; посилення інституційних можливостей прикордонних регіонів України у здійсненні транскордонної співпраці; сприяння створенню умов та визначення інструментарію для забезпечення мобільності населення, товарів і капіталу.

Визначено мету синхронізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, яка полягає у: забезпеченні відповідності законодавства України обов'язкам, які випливають з Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх членами, інших міжнародних договорів, які стосуються співпраці України з ЄС; розвитку національного законодавства у напрямку його зближення із законодавством ЄС та забезпечення достойного рівня підготовки в Україні проектів актів законодавства; створенні правової бази для інтеграції України до ЄС.

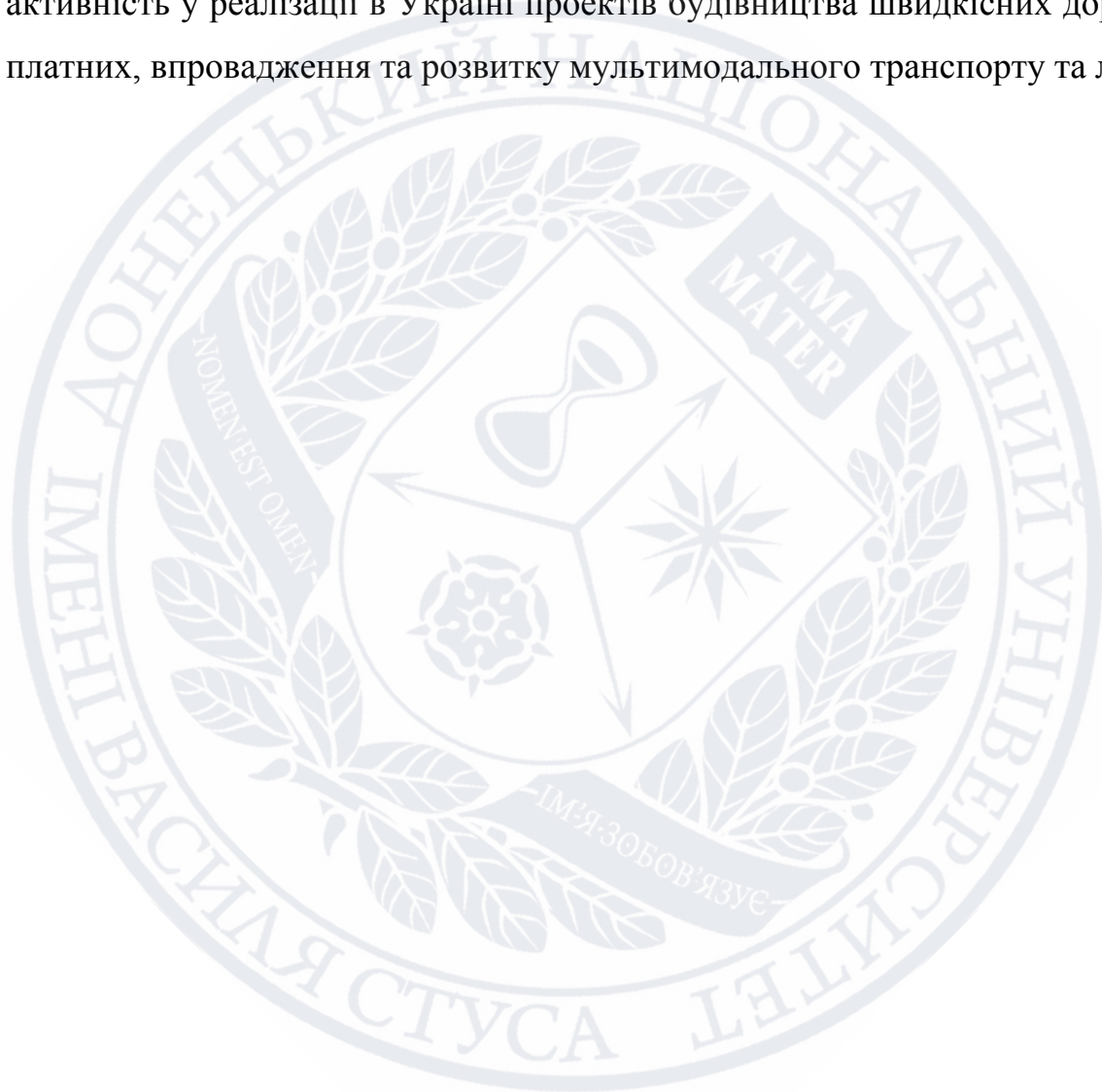
На Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу варто покласти такі завдання: розробка пропозицій щодо розвитку співпраці з Європейським Союзом у сфері синхронізації законодавства України із законодавством ЄС; формування

однакових підходів до провадження діяльності з адаптації законодавства України до законодавства ЄС; визначення переліку органів виконавчої влади, відповідальних за організацію роботи із адаптації законодавства України до законодавства ЄС; підготовка плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; дослідження стану реалізації плану заходів з виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу; підготовка та подання Верховній Раді України щорічної доповіді про стан виконання Програми.

Серед позитивних здобутків на шляху реформування системи тарифного регулювання виділено: застосування перехідного періоду для тарифної лібералізації з метою захисту вітчизняного виробника на тлі негайного скасування імпорتنих мит в ЄС; забезпечення на перспективу можливості лібералізації торгівлі за умовами угод про вільну торгівлю у регіоні ПЄМ з огляду на набуття Україною статусу учасниці Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження; наближення до завершального етапу створення системи технічного регулювання, горизонтально гармонізованої з відповідною системою ЄС; реформування системи безпечності харчової продукції на основі впровадження основних європейських принципів та практик відповідно до розробленої Стратегії СФЗ України; реформування української митної справи відповідно до вимог ЄС (ратифікація Угоди про спрощення процедур торгівлі, впровадження системи «єдиного вікна», інституту УЕО); підготовчі заходи до підписання Конвенції про єдиний режим транзиту; розроблення концепції реформування митниці.

Визначено чинники, які стримують процес розвитку співпраці між Україною та ЄС: законодавство України є недосконалим (у порівнянні з законодавством ЄС) у сфері митного та інвестиційного регулювання; українські та іноземні перевізники знаходяться в неоднакових умовах конкуренції, які обумовлені відсутністю необхідності віз для в'їзду на територію України, у тому числі під час здійснення перевезень із третіх країн їм не потрібен дозвіл;

оновлення парку складу українських перевізників відбувається повільно, зокрема, через високі ставки за кредитами банків для українських перевізників; не завершено підготовку та впровадження нормативно-правових актів у сфері приватизації, державно-приватного партнерства під час будівництва та передачі об'єктів транспортної інфраструктури в експлуатацію; незадовільним є технічний стан складу залізниць, низький рівень якості перевезень; низькою є активність у реалізації в Україні проектів будівництва швидкісних доріг, у т. ч. платних, впровадження та розвитку мультимодального транспорту та логістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев О.В. Перспективи запозичення світової практики застосування вільної торгівлі для розвитку зовнішньої торгівлі України. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 1(24). С. 1–9.
2. Аверьянов О.В. Лібералізм як соціальна політика держави. *Економіка, підприємництво і право*. Вип. № 6. 2012 р. С. 37-43.
3. Боднарчук Т. Л. Теоретико-методологічні засади аналізу політики протекціонізму. *Економіка*. Вип. №8. 2013 р. С. 75-87.
4. Давидов А.Ю. Зовнішня торгівля США і її державне регулювання. *США - Канада: Економіка. Політика. Культура*. 2011. № 1. С. 13-28.
5. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: моногр.: у 2 т. Т. 1. Д. Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, Л.Л. Антонюк та ін.; за заг. ред. Д. Г. Лук'яненка, А. М. Поручника. К.: КНЕУ, 2015. 812 с.
6. Філатов В.В. Напрямки сучасної митної політики України. *Митна справа*. 2013. № 4(64). С. 24–30.
7. Юрченко К. Загальні принципи регулювання міжнародної торгівлі в рамках Світової організації торгівлі та підвищення загального економічного розвитку країн, що розвиваються. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 10. С. 61–63.
8. Якубовська Олена Андріївна. Протекціонізм і лібералізм у зовнішньоторговельних відносинах у процесі глобалізації економіки. *Вісник Харківського національного ун-т ім. В. Н. Каразіна*. Х., 2011. № 3. С. 12-17.
9. Охота В. І. Лібералізм та протекціонізм в умовах необхідності забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки. *Економіка та регіон. Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2015. №4 (27). С. 15-22.
10. Горбач Л. Міжнародні економічні відносини: підручн. Л. Горбач, О. Плотніков. К.: Кондор, 2015. 263 с.

11. Портер М. Международная конкуренция: пер. с англ. М.: Междунар. отношения, 2013. 316 с.
12. Семенов, Г. А. Міжнародні економічні відносини: аналіз стану реалії і проблеми: навч. посібн. К.: ЦНЛ, 2010. 231 с.
13. Маркович І. Б. Протекціонізм або лібералізм: виклики для української економіки. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua> (дата звернення: 10.09.2020).
14. Основні напрямки розвитку зовнішньоекономічних зв'язків України. URL: <https://library.if.ua/book/54/3881.html> (дата звернення: 11.09.2020).
15. Артаманова Г. Зовнішня торгівля України з ЄС: можливості та виклики. *Журнал європейської економіки*. 2019. Том 18. № 3 (7). С. 283 – 295.
16. Bazhenova O. The impact of the EU-Ukraine Deep and Comprehensive Free Trade Area on the Ukrainian industrial sector. Democracy House. 2019. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/15250.pdf> (last accessed: 15.10.2020).
17. Балежентіс А. Асиметрії торговельної інтеграції України та ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 1 (28). URL: http://iepjournals.com/journals/28/2018_2_Basenentius_Yatsenko.pdf (дата звернення: 17.10.2020).
18. Гайдучий П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції. *Дзеркало тижня*. 2013. № 20. С. 15-19.
19. Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі товарами. Держ. служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/zd/zd_rik/zd_u/gz_rik_u.html (дата звернення: 18.10.2020).
20. ЄС – Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. Представництво Європ. Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf (дата звернення: 20.10.2020).
21. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2018 році URL: <https://euua.org/sites/default/files/inline/files/association-agreement-implementationreport-2018.pdf> (дата звернення: 21.10.2020).

22. Зона вільної торгівлі з ЄС: підсумки 2018 року URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/zona_vilnoi_torgivli_z_es_pidsumki_2018_roku (дата звернення: 22.10.2020).
23. Зона вільної торгівлі. Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.org/zona-vilnoi-torhivli> (дата звернення: 22.10.2020).
24. Касич А. О. Стан та перспективи торговельних відносин України з країнами Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 13, ч. 3. С. 23–28.
25. Мельник Т. М. Тарифне регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією України в контексті євроінтеграції. *Економічний простір*. 2013. № 80. С. 5–21.
26. Непрядкіна Н. В. Особливості й перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України і ЄС сільськогосподарською продукцією. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. Вип. 7. С. 60–65.
27. Новий курс: реформи в Україні 2010–2025 рр.: нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. К.: НВЦ НБУВ, 2010. 232 с.
28. Співробітництво між Україною та Європейським Союзом URL: <http://me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=10ca8da3-169d-419b-a6f2d42635f92b8b&tag=SpivrobitnitstvoMizhUkrainoiuTaYevropeiskimSoiuzom> (дата звернення: 25.10.2020).
29. Тарифні квоти в рамках ПВЗВТ. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f5cea3c3-d7e04e49-994d-f87089e3d3fc&title=TarifniKvotiVRamkakhPvzvt> (дата звернення: 25.10.2020).
30. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt_ES/tsztt_ES_u/tsztt_ES_3_19_u.htm (дата звернення: 26.10.2020).
31. Товарна структура зовнішньої торгівлі URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt0419_u.htm (дата звернення: 27.10.2020).

32. Що змінилося в українській економіці від Угоди про асоціацію? Європейська правда. 2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/05/18/7049377/> (дата звернення: 28.10.2020).
33. Ярош-Дмитренко Л. О. Зовнішньоторговельні відносини України з країнами Євросоюзу у контексті інтеграції до європейського економічного простору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 25(1). С. 48–52.
34. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2019 році. Статистичний збірник. Київ. 2020. 62 с.
35. Янишин Я. Оцінка перспектив розвитку експорту послуг з України. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 3-4. С. 23-29.
36. Дані Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.10.2020).
37. Динаміка експорту-імпорту послуг України за країнами світу URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/din_rik/din_u/dei_posl07.htm (дата звернення: 26.10.2020).
38. Динаміка структури експорту-імпорту послуг URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/dseip/dseip2007_u.htm/ (дата звернення: 27.10.2020).
39. Іксарова Н. О. Зовнішня торгівля послугами у системі економічної безпеки держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». К., 2010. 23 с.
40. Мальська М. Теоретико-методологічні засади оцінки місця і ролі сфери послуг у системі національної економіки країни. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2011. Вип. 28. С. 253–261.
41. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
42. Моргулець О. Б. Сфера послуг України: реалії Л. М. Клеща. *Вісник КНУТД*. 2009. № 3. С. 154–159.

43. Носирев О. О. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС: проблеми та напрями оптимізації. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. Вип. 18. С. 81–88.
44. Олефір А. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища URL: http://iepjournal.com/journals/8-9/2008_8_Olefir_Tiranov.pdf (дата звернення: 28.10.2020).
45. Пальчук О. Значення та роль світової торгівлі послугами в сучасній економіці. *Дослідження міжнародної економіки*: зб. наук. пр. 2011. Вип. 1 (66). С. 72–78.
46. Румянцев А. П. Світовий ринок послуг: навч. посіб. Ю. О. Коваленко. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 456 с.
47. Черевко В. Аналіз та перспективи розвитку експортно-імпортних аграрній сфері. *Аграрна економіка*. 2011. Т. 4, № 1–4. С. 48–52.
48. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 рр. Постанова КМУ № 554 від 23.08.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.11.2020).
49. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2007-2010 роки. Постанова КМУ № 1819 від 27.12.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1819-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.11.2020).
50. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки. Постанова КМУ № 1088 від 1.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1088-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.11.2020).
51. Про транскордонне співробітництво. Закон України № 1861-IV від 24.06.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text> (дата звернення: 04.11.2020).
52. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: моногр. Львів: ІРД НАН України, 2004. 395 с.

53. Мітряєва С. Транскордонне співробітництво Україна-ЄС: стан, проблеми та перспективи. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/juli2009/34.htm> (дата звернення: 15.10.2020).
54. Реутов В. Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=912> (16.10.2020).
55. Шилепницький П.І. Розвиток транскордонного співробітництва як передумова європейської інтеграції України. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2008. № 6. С. 47-51.
56. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Навчальний посібник – хрестоматія у 2 ч. Частина 1. Укладачі: Артёмов І.В., Вітер Д.В., Загайнова Л.І., Казакевич О.М., Руденко О.М., Ужгород, 2007. 452 с.
57. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України № 1629-IV 18 березня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 15.10.2020).
58. Туницька Ю.М. Національна митно-тарифна та нетарифна політика за умов євроінтеграції. *Економіка і суспільство*. 2018. № 17. С. 74-84.
59. Зовнішня торгівля товарами та послугами у 2017 р. Статистичний збірник. К., 2018. С. 12.
60. Хапатнюковський М., Головачова О. Протидія глобальним дисбалансам у сфері зовнішньої торгівлі України. Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства. 2016. № 1. URL: <https://studlib.org.ua/index.php/eprs/article/view/13/14> (дата звернення: 12.10.2020).
61. Пугачевська К.С. Імпортозалежність та тарифне регулювання імпорту в Україні. *Наук. вісн. Мукачів. держ. ун-ту*. Серія «Економіка». 2016. Вип. 1(5). С. 56.

62. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf (дата звернення: 12.10.2020).
63. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 30.11.2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 12.10.2020).
64. Участь України у Регіональній Конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=44b07f40-8e88-401f-8343-35c46258> (дата звернення: 12.10.2020).
65. Угода про Асоціацію з ЄС: можливості та ризики. URL: http://ipress.ua/mainmedia/ugoda_pro_asotsiatsiyu_z_yes_mozhlyvosti_ta_ryzyky_i_nfografika_238507.html (дата звернення: 10.10.2020).
66. Устименко В.А. Економіко-правові ризики та можливості реалізації Угоди про асоціацію з ЄС: стенограма наук. доп. на засіданні Президії НАН України (11 жовтня 2017 р.). Вісник НАН України. 2017. № 12.
67. Дорожня карта євроінтеграційних реформ: завдання на 2015 рік для Верховної Ради України. Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України. 2015. URL: <https://www.slideshare.net/UAR reforms/euroreforms-road-mapukr20072015> (дата звернення: 12.10.2020).
68. Офіційний сайт Світової організації торгівлі. URL: www.wto.org (дата звернення: 16.10.2020).
69. З 01.01.2018 Україна повністю перейшла до процедур підтвердження відповідності сертифікації продукції та послуг Європейським принципам. URL: <http://volynstandart.com.ua/from-01-01-2018-ukrainehas-completely-switched-to-the-procedures-for-verifying-the-conformity-of-products-and-services-certificationaccording-to-the-european-principles/2585/announces/?print=print> (дата звернення: 18.10.2020).

70. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2017 році. URL: https://eu-ua.org/sites/default/files/imce/layout_16_02_final.pdf (дата звернення: 15.10.2020).
71. Чернецька О. Євростандарти VS ГОСТ: чому гармонізація технічних стандартів важлива для бізнесу? URL: <https://reforms.censor.net.ua/m3019565> (дата звернення: 15.10.2020).
72. Технічне регулювання в ЄС. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/Ukraine+-+EU+export-import+helpdesk+/Non-tariff+regulation/Technical+Regulation> (дата звернення: 04.10.2020).
73. Гармонізація технічного регулювання, стандартів та оцінки відповідності, угода про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів. URL: http://www.ier.com.ua/ua/Ukraine_EU_project/materials/AA_title_4/barriers/harmonisation (дата звернення: 12.10.2020).
74. Мінекономрозвитку продовжує підготовку до підписання Угоди АСAA 26.06.2017. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=81e80461-136b-4c87-bfb4-af6f5d06750b&title=Minekonomrozvitku> (дата звернення: 10.10.2020).
75. Розпорядження КМУ від 24 лютого 2016 р. № 228-р «Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фіто-санітарні заходи) Розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-%D1%80> (дата звернення: 17.10.2020).
76. Nowak B. Implementation of Directives into Domestic Legal System. The Case of Poland. Yearbook of Polish European Studies. 2005. V. 9. URL: <http://www.ce.uw.edu.pl/en/about-the-publishing-programme/the-yearbook/past-issues/?rocznik=9w2005&rid=80#programwydawniczy> (дата звернення: 17.10.2020).

77. Макаренко І. Експерт розповів, чим небезпечна експансія ЄС для України. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1707223-ekspert-rozpoviv-chim-nebezpechna-ekspansiya-yes-dlya-ukrayini> (дата звернення: 03.10.2020).
78. Щодо перспективних напрямів співробітництва України з країнами ЄС у реалізації потенціалу транспортної системи України. Аналітична записка. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-perspektivnikh-napryamiv-spivrobotnictva-ukraini-z-krainami-es-u> (дата звернення: 04.11.2020).
79. Конкурентні стратегії національних виробників агропромислової продукції у сучасній парадигмі глобального економічного середовища: монографія / за заг. ред. Т.В. Орехової. Вінниця: ДонНУ, 2019. 144 с.
80. Савченко М.В., Шкуренко О.В. Тенденції і перспективи розвитку агропромислового ринку в умовах глобалізації економіки. *Проблеми економіки*. 2019. № 4 (42). С. 47-54.